

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Petr Skalník

**JE ABSTINENCE CESTOU K VYTVOŘENÍ STÁTU?
PŘÍPAD SLOVÁKŮ V DOBĚ UHERSKÉ NADVLÁDY**

(bakalářská diplomová práce)

Vedoucí Diplomové práce: Mgr. Jana Turanská

Olomouc, 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně, s využitím primárních pramenů a sekundární literatury. Vše je citováno v textu a v závěrečném seznamu. Digitální verze je totožná s tištěnou podobou práce.

V Olomouci dne:

Podpis.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl velmi poděkovat své vedoucí práce, Mgr. Janě Turanské za cenné rady, věcné připomínky a nekonečnou trpělivost.

Obsah

Úvod.....	5
1. Zhodnocení pramenů.....	7
2. Historie boje proti alkoholismu ve slovenské literární tvorbě	13
2.1 Ioannes Bocatius	14
2.2 Hugolín Gavlovič	15
2.3 Jozef Ignác Bajza – trochu jiný pohled na židy	18
2.4 Křesťanské protialkoholní pilíře	21
3. Boj proti alkoholu – porovnání Českých zemí a Uherska	23
3.1 Štefan Závodník a organizované hnutí mírnosti v Uhersku.....	26
4. Protialkoholní hnutí a snahy do revolučního roku 1848 – 1849	28
4.1 Nedělní školy	29
4.2 Spolky mírnosti	30
5. Významné osobnosti spolků mírnosti a nedělních škol	37
5.1 Michal Rešetka.....	37
5.2 Ján Andráščík.....	37
5.3 Štúrovci	39
5.3.1 Jozef Miloslav Hurban	40
5.3.2 Michal Miloslav Hodža.....	43
5.3.3 Ľudovít Štúr	45
6. Stručný vývoj protialkoholních snah a spolků po roce 1848–1849	49
Závěr	51
Resumé.....	53
Anotace	54
Zdroje	55

Úvod

Alkoholismus je velmi širokým a rozšířeným problémem současných let. U spousty lidí přerůstá v široké psychické i fyzické problémy, způsobuje nepříznivé životní situace a uvádí lidi do problémů.

Nejinak tomu bylo v 19.století, kdy se Evropa potýkala s revolučními boji téměř v každé své části. Národnostní menšiny, které se snažili vymanit z područí svých utiskovatelů a ustavit svou vlastní vládu a získat autonomii, bojovaly různými způsoby. Vůdci těchto revolucionářů se snažili na svou stranu přilákat většinu obyvatel, aby pak hrubou silou, či logickými metodami přiměli vládnoucí zemi k povolení otěží.

Horní Uhersko, dnešní Slovensko, mělo kromě národotvorných snah také další problém, kterým byl alkoholismus. Rozhodně to nebyl problém čistě Horního Uherska, nicméně bojovníci za autonomii v této oblasti označili právě toto za problém, díky kterému se jim těžko bojovalo proti nastavenému systému.

Toto téma není v moderních dějinách příliš zpracované, a tudíž si myslím, že je relevantní se tomuto problému věnovat. Z použitých pramenů (především digitálně zpřístupněné *Slovenskije národňje novini*) se pokusím získat informace, které by vedly k vysvětlení problému, se kterým se Horní Uhersko potýkalo. Zároveň s tím se také pokusím vysvětlit, proč národní buditelé považovali za nutné zakládat spolky mírnosti a střízlivosti v tak velké míře. Záměrně se zaměřuji na období před revolucí v roce 1848, neboť se domnívám, že zde může být spojitost s neúspěšnými snahami o autonomii Slováků právě s nadměrným pitím páleného alkoholu. Hlavní buditelskou generací byli v této době štúrovci, jejichž hlavním představitelem byl Ľudovít Štúr. Cílem mojí práce bude zjistit, zda byl tento boj proti alkoholismu dostačující a případně jaká byla úspěšnost těchto snah. Z celého výzkumu bych chtěl vyvodit konečnou odpověď na otázku, zda byl alkoholismus ovlivňující faktor při neúspěchu Slováků v revoluci roku 1848. Samozřejmě nepočítám s tím, že existuje mnoho děl s protialkoholní tematikou, ale přesto se pokusím z dostupných zdrojů vytáhnout co nejvíce.

Myslím si, že alkoholismus v oblasti Horního Uherska byl, a dále zůstal, velkým problémem vzhledem k současné situaci, kdy je alkohol na Slovensku velmi rozšířen. To, že byl národotvorný proces velmi ovlivněn pitím alkoholu

na vesnicích dokládá fakt, že Štúrovy *Národňje novini* publikovaly hned několik článků psaných proti tomuto neduhu.

Většina štúrovců, bojující proti alkoholismu, byli evangelíci. Obecně lidé, kteří v dřívějších dobách psali díla zaměřená na život na vesnici, potažmo alkoholismus, byli nějakého náboženského vyznání – typicky křesťané, či evangelíci.

Doplňujícími otázkami je, jakým způsobem se tento boj propagoval, jaké měl zastoupení ve slovenské literatuře a jaký byl historický kontext celé události. Této podotázce se budu věnovat v první části mé práce, kde budu analyzovat literární texty staršího období. Vyhledáním nejrelevantnějších autorů se pokusím popsat předešlé snahy na daném území a vysvětlit jejich počínání. K tomuto bodu patří také historie zakládání spolků mírnosti a střízlivosti na zkoumaném území.

Tato práce bude, jak doufám, přínosem v oblasti výzkumu aspektů slovenského národního hnutí, obzvláště jeho osvětové činnosti v oblasti boje proti alkoholismu. Pokusím se při výzkumu získat co nejvíce informací z dobové literatury, především tedy z literatury psané štúrovcí.

Budu se především zabývat vývojem do roku cca 1867, kdy došlo k Rakousko-Uherskému vyrovnání. Následný vývoj zde již zpracován není.

JE ABSTINENCE CESTOU K VYTOŘENÍ STÁTU? PŘÍPAD SLOVÁKŮ V DOBĚ UHERSKÉ NADVLÁDY

Petr Skalník

1. Zhodnocení pramenů

Pokoušel jsem se kontaktovat archiv evangelické církve na Slovensku a faru v Hlbokom, ovšem žádné archivní materiály se mi nepodařilo získat, proto jsem se rozhodl svoji práci vypracovat především za pomoci novin a literatury. Objevil jsem také nějaké užitečné internetové zdroje a současné knihy.

Úplně na začátek bych rád zmínil publikaci Petera Sedláka *Hnutie spolkov striezlivosti*. Tato kniha velmi podobně popisuje problematiku, kterou se zabývám ve své práci. Byla mi velmi nápomocná při nesrovnalostech, které jsem měl, nicméně moje práce se od této liší. Konkrétní rozdílnost je v tom, že kniha Petera Sedláka se zabývá především generací bernolákovců, tedy starší generací slovenských národních buditelů. Moje práce je zaměřena především na štúrovce a konkrétně spěje k problematice revolučního roku 1848–1849. Rozdíl je viditelný také co se týče církevního pohledu. Generace štúrovců byla především evangelického vyznání, naproti tomu Sedlák ve své knize popisuje rozložení církve obecně. Peter Sedlák se zaměřuje ve své knize na spolky střízlivosti bez ohledu na vzdělání. Zmiňuje na začátku knihy stav vzdělání na území dnešního Slovenska, nicméně dál se tím nezabývá. Já jsem do své práce zahrnul také problematiku vzdělání a nedělních škol, které hrály významnou roli při redukci alkoholismu v Horním Uhersku.

Následují prameny, které rozdělím do několika základních skupin. První skupinu tvoří knihy o životě Ľudovíta Štúra. Jsou to knihy životopisné, a navíc jsem do této skupiny zařadil také korespondenci Štúra s Jaroslavem Pospíšilem z let 1837–1842. Tato kniha sice neobsahuje nic k tématu alkoholismu v Horním Uhersku, ale zobrazuje postupný vývoj a mentalitu Štúra v období před revolučním rokem 1848. V úvodu se dopisy týkají pouze *Květu*¹ a Štúrova zájmu o české vlastenecké hnutí. Je patrné, že Štúr si vzal hodně příkladů z českých obroditelů a jejich práce, a také s nimi velmi výrazně spolupracoval. Dokonce posílal J. Pospíšilovi některé své básně právě pro účely časopisu *Květy*.

¹ Časopis *Květy* vycházel v letech 1834–1848, 1865–1872, 1879–1915

Zlom v dopisech nastává po Štúrově pozdním návratu z Hradce Králové. Poté už Štúr píše o stupňujících se nátlacích na maďarizaci jazyka. Píše o svých snahách postavit se jim a dokázat, že slovenský jazyk je stejně tak dobrý, jako maďarský. Píše také o tom, že je právě on pro Maďary největším trnem v oku.² Následují pak dopisy o vzájemném vyměňování vlasteneckých knih a plateb za ně. Poslední dopis je z 11. září 1842, který končí slovy „*Naše věc se zmáhá očitě den co den. Čím větší bouře, tím větší odpor, tím více u nás ducha.*“³

Další knihou je „*Ludovít Štúr jako vychovávateľ a bojovník za Slovenskú školu*“. Autorem této knihy je Ľudovít Bakoš. Kniha má podtitul „*školské pomery na Slovensku v tridsiatych až päťdesiatych rokoch 19. storočia*“. Z této knihy bych zdůraznil popis utváření Štúrových názorů na svět. Je zde popsáno, že nebyly až tak utvářeny jeho studentskými zkušenostmi, ale tím, že se po škole dostal do společnosti starších studentů a byl ovlivněn názory a dílem např. Kollára nebo Šafaříka. Dále je zde popsán vznik společnosti česko-slovanské, která vznikla na prešpurském lyceu. Tento studentský spolek vznikl z iniciativy studentů, kteří v sobě měli národní cítění a chtěli se dozvědět více o svém národu a prohloubit informace o svých předcích a vazbách na okolní země. Všem spolkům, které na lyceu vznikly, předsedal nějaký profesor, zde to byl zprvu Juraj Palkovič. Podstatné pro Štúra je to, že se dostává ve 20 letech na pozici místopředsedy spolku, a tudíž jeho práce získává větší dosah. Navíc se jeho názory dostávají více mezi mladé lidi, kteří potom vstupují do spolku.⁴ Dále je tu popsáno Štúrovo působení ve spolku, jeho proslovy a velmi silné národní cítění. V jedné z dalších kapitol jsou popsány charakteristické rysy Štúrovy výchovné práce. Samozřejmě je tato práce postavena na myšlence slovenského národa. Kladl důraz právě na podstatné věci, které odlišují Slováky od stále více se rozšiřujících Maďarů. Štúr svou práci staví na mravních základech a snaží se vzbudit chuť pracovat pro národ, pro celek, ne pouze pro jednotlivce.⁵ Tato publikace velmi dobře ukazuje, jak důležitý je pro Štúra národ. Dále díky tomu můžeme vidět, že je schopen vyzkoušet a obětovat

² ŠTÚR, Ľudovít, FRÝDECKÝ, František, ed.: *Dopisy Ľudovíta Štúra Jaroslavu Pospíšilovi (1837–1842)*. Pacov 1919. s. 35.

³ ŠTÚR, Ľudovít, FRÝDECKÝ, František, ed.: *Dopisy Ľudovíta Štúra*, s. 65.

⁴ BAKOŠ, Ľudovít: *Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu: (školské pomery na Slovensku v tridsiatych až päťdesiatych rokoch 19. storočia)*. Bratislava 1957, s. 51-55.

⁵ BAKOŠ, Ľudovít: *Ľudovít Štúr ako vychovávateľ*, s. 75.

mnohé pro to, aby získal národ vše, co si zaslouží. Proto tak vehementně bojuje proti problémům, které omezují splnění národních požadavků.

Z knihy je patrný Štúrův důraz právě na mravní zásady svých žáků. Mládež, kterou dostal k opatrování vedl k životu velmi skromnému a národnímu. Odrazoval je od všeho nemravného a zlého a snažil se jim zprostředkovat co největší zážitek z vlasti (pořádal například různé výlety). Dbal také na rozvoj dopisování mezi sebou a podobně. Na konci knihy je soupis pravidel života, které měl sepsat každý, kdo se cítil učencem řeči a literatury slovenské a hlásil se ke Štúrovu učení.

Další životopisnou knihou o Štúrovi je „*Život a dielo Ludovíta Štúra*“ od Jána Hučka. Zde bych se zastavil u kapitoly o *Slovenských národních novinách*, která popisuje strasti se vznikem tohoto „media“, které Štúrovi sloužilo jako nástroj pro informování mas o vývoji situace a také jako platforma pro předávání svých motivací a nabádání k soudržnosti. S tím souvisí také postupné rozšiřování nového spisovného slovenského jazyka, kterým byl Štúr propagátorem. Štúr svůj spisovný jazyk i díla mířená lidem kumuloval právě ve *Slovenských národních novinách*, neboť měly velký dosah a mohly oslovit daleko více lidí než třeba kniha. Obsahovaly také návody, jak se stát co nejlepším člověkem a tím zvládat složité životní situace, do kterých se běžný člověk mohl dostat. Poukazovaly právě na problémy spojené s alkoholismem, který zapříčiňoval nedostatek plodin vhodných k prodeji, protože se většina vypálila na alkohol. Z toho potom plynulo málo peněz z obchodu, protože zemědělci neměli na trzích co prodávat. A v neposlední řadě v této finanční krizi neměli ani za co nakupovat ostatní potraviny. Štúr, ač prakticky bez peněz, zvládal tyto noviny redigovat od roku 1845 až do roku 1848. Zvládal to především z darů svých příznivců⁶. Samozřejmě redigování novin provází dost problémů jak s cenzurou, tak se objevují hlasy (především J. Kollár), které si stěžují na to, že noviny nevycházejí v češtině. Kritiku však Štúrova redakce ustála. Štúr skrze své noviny také představuje, a svým způsobem také protlačuje své názory co se týče školství. Poprvé v nich zmiňuje nedělní školy, které chtěl dělit do dvou stupňů.

⁶ HUČKO, Ján: *Život a dielo Ludovíta Štúra*. 2. dopl. vyd. Martin 1988, s. 131.

Dále zde také zmiňuje spolky mírnosti, které měli lid odrazovat od alkoholismu, který byl dle něj nástrojem vykořisťovatelů.⁷ V porevolučním období se Štúr pokusil vydávat noviny znovu, jenomže mu to bylo zamítnuto.⁸ Proto se soustřeďuje na vydávání jiných děl a snaží se své myšlenky a názory nenápadně prosazovat v nich.

Dílo „*Bibliografía Ľudovíta Štúra*“ je z pera Dr. Jána Vladimíra Ormise, který se zabýval především slovenskou kulturní historií. Toto dílo je velmi přínosné, neboť je kniha v podstatě seznam děl Štúrových, nebo děl týkajících se jeho života. Kniha je užitečná hlavně jako zdroj literatury ke studiu tohoto slovenského velikána či jeho okolí. Autor sám nabádá čtenáře, či v tomto případě spíše badatele, aby šel po jeho stopách a zjistil si sám více o Štúrovi. V úvodu je psáno, že toto je pouze výběrová bibliografie⁹, i tak se ovšem všechny zmínky nevešly na míň než 185 stran. Autor bere v potaz novinové články, monografie i pouhé zmínky v knihách jiných významných autorů, kteří věnují Ľudovítu Štúrovi pár stránek.

Jednou z nejdůležitějších knih v této sekci je dílo Jozefa Miloslava Hurbana „*Rozpomienky*“. Hurban byl jedním z nejbližších Štúrových spolubojovníků až do revolučního roku. Tehdy se jejich názory rozdělily. Hurban nicméně napsal Štúrův životopis, který je dodnes považován za jeden ze základních pramenů při studiu života Ľudovíta Štúra a jeho doby.¹⁰ Kniha ale obsahuje nepřeložené německé dopisy, které nezasvěcený čtenář těžko přečte. Celé dílo je soupisem všech čtyř Hurbanových knih. První Hurbanova kniha začíná rychlou rekapitulací celého života a následně v druhé kapitole první knihy začíná narozením Ľudovíta Štúra a pokračuje až do troku 1840, kdy na scénu nastupují pokusy o tvrdou maďarizaci Slováků. Druhá kniha začíná naprosto nezávazně na Štúrovi. Začíná událostí z 8. prosince 1881, kdy ve Vídeňském „*Musen-tempel*“ vypukl požár a uhořelo zde kole čtyř set lidí. Hurban tuto tragickou událost dokázal převrátit v soucitnou povahu Slováků a dokázal se šikovnou oklikou vrátit zpět ke Štúrovi.¹¹ Druhá kniha Štúrova životopisu končí v roce 1845 – tedy opět další velmi důležitý milník, a to

⁷ HUČKO, Ján: *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. s. 140.

⁸ HUČKO, Ján: *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. s. 217.

⁹ ORMIS, Ján Vladimír: *Bibliografía Ľudovíta Štúra*. Martin 1957, s. 7.

¹⁰ HURBAN, Jozef Miloslav: *Ľudovít Štúr: Rozpomienky*. Bratislava 1959, s. 11.

¹¹ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr: Rozpomienky*. s. 222.

vznik *Slovenských národních novin* a jejich dvoutýdenní literární přílohy – *Orla tatranského*. Další část, tedy třetí kniha je převážně o letech 1845–1848 a zaměřuje se na strasti s vydáváním veškerých národních novin. Všichni redaktoři, kteří měli něco společného se slovensky tištěnými novinami, nebo nějak spolupracovali na národních novinách byli pokutováni a zatýkáni. Hurban v této části popisuje také petici proti maďarizaci a maďarské roztažnosti, kterou chtěli dostat až před císaře.

Poslední část je už závěr Štúrova života od roku 1848, kdy v Praze, kam přijíždí, vypuká po všeslovanském sněmu povstání a naplno se tak rozjíždí revoluční rok 1848. Štúr dále cestuje a snaží se získat povolení pro vydávání národních novin. Neúspěšně. V roce 1856 předčasně umírá ve svých 40 letech. Zde vidíme především důležitost *Národních novin* pro Štúra a jeho kolegy. Úspěšné prosazení tohoto media přispělo k rozšíření článků o dění v Horním Uhersku.

Do této kategorie bych si ještě dovolil zahrnout knihu, která nese název „*Politické state a prejavy*“, které edičně připravil Jozef Ambruš. Jak název napovídá jedná se o soupis Štúrových prací na různá témata. Konkrétně pro moji práci jsou tam užitečné články jako „*Nedelné školy*“¹², „*Spolky miernosti*“¹³, „*Neopúšťajme sa!*“¹⁴, „*Spolčovanie sa*“¹⁵, „*Nárady ku zlepšeniu stavu našej krajiny*“¹⁶. Ve všech těchto článcích se Ľudovít Štúr vyjadřuje k tématu, které úzce souvisí s tématem této bakalářské práce a to alkoholismus, pití pálenky a její vliv na zkažené lidské zdraví – jak fyzické, tak duševní. Tato kniha je velmi podstatným zdrojem bakalářské práce.

Další oddíl je poněkud méně obsáhlý. Jedná se o knihy Štúrových soukmenovců a stoupenců, můžeme říci kolegů.

Jako prvního jsem si zvolil Hugolína Gavloviče (1712–1787) a jeho *Naučenia o dobrých mravoch*¹⁷. Jak už název napovídá, tato kniha je soupisem dobrých mravů mladého člověka a vlastně člověka obecně. Nicméně v tomto díle se vyskytuje i několik rad a poučení, které se týkají mnou zkoumaného tématu, a to

¹² ŠTÚR, Ľudovít, AMBRUŠ, Jozef, ed.: *Politické state a prejavy*. Bratislava 1954. s. 61.

¹³ ŠTÚR, Ľudovít, AMBRUŠ, Jozef, ed.: *Politické state a prejavy*. s. 66.

¹⁴ ŠTÚR, Ľudovít, AMBRUŠ, Jozef, ed.: *Politické state a prejavy*. s. 161.

¹⁵ ŠTÚR, Ľudovít, AMBRUŠ, Jozef, ed.: *Politické state a prejavy*. s. 223.

¹⁶ ŠTÚR, Ľudovít, AMBRUŠ, Jozef, ed.: *Politické state a prejavy*. s. 244.

¹⁷ GAVLOVIČ, Hugolín, GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed.: *Naučenia o dobrých mravoch*. Bratislava 1987. 205 s.

alkoholismu. Konkrétně jsem zvolil 4 takové naučení a to „*Víno podobné člověku, to se skusuje od vekú.*“¹⁸, „*Víno je zrkadlo náchylnosti, vyjevuje i tajné skrytosti*“¹⁹, „*Jak pálené žena pije, tam muž pred ňú nic neskryje*“²⁰, „*Kde gazdiná korhelkyňa, tam je i prázdna kuchyňa*“²¹. Z těchto čtyř poučení se dá zjistit velmi mnoho, například po prostudování textu je viditelné, že víno nebylo bráno jako lidský neduh, ale jako schválený nápoj, naproti tomu pálenka byla odsuzována a měla pověst zlého nápoje.

Dalším autorem je Jozef Ignác Bajza a jeho „*Mládence Reného príhody a zkušenosti*“.²² Jedná se o antologii krátkých próz, které se svým způsobem týkají nějakých mravních příběhů a zásad.

Konkrétně Bajza je sice autor z 18. století, nicméně v jeho díle je patrná problematika této bakalářské práce, a tedy odpor k alkoholismu. Na některých stranách popisuje jeho negativní následky a rozdíl mezi stavem těla po požití alkoholu a bez něj. Konstatuje, že člověk, který požívá alkohol nemůže být tak bystrého ducha, jako člověk abstinující.

Obecně se knihy s touto tematikou snaží přiblížit mladým lidem svým příběhem, do kterého je nenápadně zabudována právě koncepce abstinence a haně alkoholismus. Co je zde opět zajímavé, negativně je pohlíženo převážně na pivo a pálenku. Víno je ve většině textů buď přehlíženo, nebo bráno jako „léčivý“ nápoj. Víno totiž bylo používáno při náboženských obřadech. Na chuť se v té době moc nehledělo, neboť lidé pořádně nechápali proces kvašení, a tak bylo víno často nekvalitní a nedobré. Než tedy Louis Pasteur vysvětlil fungování kvašení, lidé se spokojili s jednodušším řešením. Víno pochází z vinné révy, která na podzim opadá, ovšem na jaře přijde zpět k životu. Tudíž symbolizuje proces vzkříšení, kterýžto spojuje mnoho náboženství.²³

¹⁸ GAVLOVIČ, Hugolín, GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed.: *Naučenia o dobrých mravoch*. s. 50.

¹⁹ GAVLOVIČ, Hugolín, GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed.: *Naučenia o dobrých mravoch*. s. 52.

²⁰ GAVLOVIČ, Hugolín, GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed.: *Naučenia o dobrých mravoch*. s. 68.

²¹ GAVLOVIČ, Hugolín, GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed.: *Naučenia o dobrých mravoch*. s. 86.

²² BAJZA, Jozef Ignác, Ľudmila PODJAVORINSKÁ, Terézia VANSOVÁ a Jonáš ZÁBORSKÝ, KUSÝ, Ivan, ed.: *Mládence Reného príhody a zkušenosti: antologie krátkých próz*. Praha 1962. 520 s.

²³ RÉBLOVÁ, Martina: *Historie vína: Jak chutnalo a jak se vyrábělo víno v dávných dobách*. Mojelahve.cz. Dostupné online na: <https://mojelahve.cz/clanek/historie-vina-jak-chutnalo-a-jak-se-vyrabelo-vino-v-davnych-dobach-336> cit. [08-04-2021].

Za velmi důležitou publikaci pro svou bakalářskou práci považuji dílo „*Intelektuál jako angažovaný pozorovatel*“ konkrétně článek Slavomíra Lesňáka „*Etika národa a spolky miernosti u Ľudovíta Štúra*“.²⁴ Předchozí obsah knihy se zabývá formováním Slováků z čistě jazykovědného pohledu, ale právě tento článek se zabývá mladými lidmi a zakládáním spolků. Je to přesně nahlíženo pohledem psychologickým. V článku rozebírá, co vše je etické a ctnostné²⁵ a jak by se mladí lidé měli chovat, aby z nich vyrostli velcí občané hrdého národa. Dokonce varuje před nežádoucími účinky alkoholu na jejich děti, hrozí degenerací potomstva a tím pádem vyhynutím národa.

Skutečně z toho článku je patrné, že dle Štúra a jeho stoupců není opilství v žádném případě přijatelné. Opilci a lidé, kteří se oddávají alkoholovým a jiným nectnostným radovánkám, jsou dle nich dno společnosti, kterému může pomoci leda Boží milost a zásah právě hrdého lidu.

V neposlední řadě a jistě velmi důležitým zdrojem pro mou práci budou internetové zdroje, konkrétně webový portál www.dikda.eu, což je digitální knihovna a digitální archiv. Jedná se o slovenský projekt, který si klade za cíl zdigitalizovat a zachovat tak co největší část písemností nejen slovenských, ale v rámci celé Evropy. Zde se nachází poměrně dost článků souvisejících s tématem bakalářské práce. Jako základní zdroj při psaní této bakalářské práce byl použitý pramen – *Slovenskije národňje novini*, které jsou dostupné v digitalizované podobě. Díky těmto zdrojům získám autentickou výpověď Ľudovíta Štúra a redaktoru těchto novin k problematice a situaci v letech 1845–1848.

2. Historie boje proti alkoholismu ve slovenské literární tvorbě

Proti alkoholismu se samozřejmě nezačalo bojovat zničehonic a ze dne na den. Kořeny tohoto snažení sahají do daleké historie, kdy se po malých krůčcích

²⁴ LESŇÁK, Slavomír: *Etika národa a spolky miernosti u Ľudovíta Štúra*. In: GBÚROVÁ, Marcela, Marta GOŇCOVÁ, Vladimír GONĚC, Slavomír LESŇÁK, Jozef LYSÝ, Radovan RYBÁŘ a Radim ŠTĚRBA. *Intelektuál jako angažovaný pozorovatel*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita 2016. 221 s.

²⁵ LESŇÁK, Slavomír: *Etika národa a spolky miernosti u Ľudovíta Štúra*. s. 49.

snažili různí lidé – především pak kněží ovlivnit prostý lid svými literárními díly a spisy. V této kapitole jsou vyjmenovány osobnosti slovenské literatury přibližně do doby Ľudovíta Štúra. Jsou zde shrnuti jeho předchůdci, kteří mu dali široké podklady jak pro boj proti alkoholismu, tak pro boj za slovenský spisovný jazyk. Jak je zde zmíněno, spolky střízlivosti a mírnosti totiž často navazovaly či spolupracovaly s nedělními školami. Ty původně fungovaly pouze pro děti vesničanů, nicméně později se začali vzdělávat také dospělí, kteří se ale nejdříve museli zbavit svých zlovyků (alkoholismu), které jim bránily v přijímání nových informací.

Rozhodně zde nejsou vyjmenováni všichni bojovníci proti alkoholismu, kteří se vyskytovali na území Horního Uherska, ale pokusil jsem se vybrat osobnosti, které se nějakým výrazným způsobem podíleli na tvorbě pozdější podoby právě protialkoholních hnutí.

2.1 Ioannes Bocatius

Jméno, které zde dosud nepadlo, protože má kořeny velmi hluboko v historii slovenských, respektive horno-uherských dějin – Ján Bok neboli Ioannes Bocatius. Tento Lužický Srb se narodil zřejmě v roce 1569 a byl poměrně významným literátem, pedagogem, historikem a diplomatem.²⁶ S územím Horního Uherska a dnešního Slovenska je spjat proto, že po studiích se vydal právě do Uherska, kde hledal uplatnění. Postupem času se dostal až do Košic. Na pozvání magistrátu začal v roce 1599 vést městskou školu. Postupně se mezi lidmi stal tak oblíbeným, že si jej zvolili do městské rady. V letech 1603–1604 dokonce zastával úřad rychtáře, což v dnešním slova smyslu můžeme přeložit jako starosta. V Horním Uhersku tedy zanechal svou činností velkou stopu.²⁷ Ján Bok šířil v této oblasti myšlenky spolků střízlivosti a mírnosti jako první, proto je zde zmíněn. Nezaložil zde žádný spolek ani nic podobného, ale myšlenky vštěpoval mladým lidem právě ve školách, na kterých působil.²⁸

²⁶ ELIÁŠ, Štefan: *Ján Bocatius v súkolesiach doby*. In.: POETA LAUREATUS IOANNES BOCATIUS (1569–1621). Košice 2009. s. 27-37. Dostupné online na: https://vkjb.sk/wp-content/uploads/2020/04/poeta_web.pdf cit [25-03-2021].

²⁷ ELIÁŠ, Štefan: *Ján Bocatius*. s. 27-37. cit [25-03-2021].

²⁸ DUDEKOVÁ, Gabriela: *Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti*. Bratislava 1998. Dostupné online na: <http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm> cit. [20-04-2021].

Psal především německy a latinsky verše milostné až erotické. V jeho tvorbě se ovšem dá nalézt také téma alkoholismu. Tyto epigramy můžeme najít v knize *Pět knih uhorských básni (1599)*.

„*NA OPITÚ ŽENU*

...

či tu len na celom svete hnusnejšie môže snád' byť,

ako, čo často vidíš, je žena naliata vínom,

...

z úst sa už s'ahuje zbožnosť, hanba zas zo srdca, z líc.“²⁹

„*ISTÉMU SŤAŽUJÚCEMU SA*

Priznám, že chudobný si, no chceš to tak. Keby si menej

poháre dohora dvihal, hneď by si bohatším bol.

...“³⁰

Z příložených příkladů můžeme dedukovat razantní postoj proti nadměrnému pití alkoholu. Podle Boka alkohol způsoboval nectné chování, chudobu – jak peněžní, tak vědomostní, sešlost těla i ducha.

Básnická sbírka je tedy dělena do pěti polytematických částí – Vojenské básně (týkající se 15leté války v Uhersku 1591–1606, v jedné básni „kárá“ vojáka za zuřivý boj v pivnici – upozorňuje tak na možné selhání armády), Oslavné básně, Svatební básně, Smíšené básně a Pohřební básně.³¹

2.2 Hugolín Gavlovič

O století později se v hornouherské literatuře objevuje dílo – tentokrát barokní, které opět velmi cíleně kritizuje alkoholismus a jeho následky. V roce 1712 se narodil Hugolín Gavlovič, další velmi významná persona v oblasti boje proti alkoholismu. V roce 1733 vstoupil do minoritské řehole, konkrétně se stal

²⁹ BOK, Ján: *Pět knih uhorských básni*, 1599.

³⁰ BOK, Ján: *Pět knih*.

³¹ BARIAKOVÁ, Zuzana, KUBEALAKOVÁ, Martina ed.: *Po stopách literárnej vedy. Výber príspevkov zo študentskej literárnovednej konferencie 2009–2012*. Banská Bystrica 2019. s 48.

františkánem.³² Zde zmiňme dílo *Valaska škola mravuv stodola*, která, jak název napovídá, byla soupisem 21 příběhů biblických pastýřů.³³ Dílo seřadil také chronologicky, postupoval od prvního starozákonního pastýře až po novozákonní zrození Dobrého pastýře. Gavlovičovi pastýři jsou sice bibličtí, nicméně se potýkají s problémy soudobými – boje o paseky, těžká každodenní práce, starost o dobytek apod. V obrovském počtu básní podává autor několik dobrých rad a souhrn ponaučení, které můžou zlepšit všední život obyčejných sedláků na vesnici. Z tohoto díla také vyplývá jakési motto „*i nejhorší v svete človek má nečo dobrého, / jako i nejlepší človek nebývá bez zlého*“.³⁴

Gavlovič se v selském prostředí léčil se svými plicními neduhy, a tak se setkával s denní (ne)mravní rutinou běžného lidu.³⁵

*„KORHEL TRI POKUTY ZASLUHUJE, KDYŽ Z KORHELSTVA NEČO
PRESTUPUJE*

...

*Víno, pivo, a pálené nemá žádnéj zlosti,
ale ten, kdo je užívá sám chtíc v zbytečnosti.
Nemá víno žádnéj viny, vina na tem leží,
kdo ví, že z vína zlé činí, predce k vínu beží.*

...³⁶

Zde v tomto úryvku můžeme vidět, že Gavlovič nekritizuje pití alkoholu jako takové, ale jeho nestřídmé konzumování. Kritizuje tedy opilectví, protože když se člověk cíleně opije, může se chovat jakkoliv nečestně. Naráží také na to, že spousta lidí si své jednání omlouvá právě alkoholem, což ale není zcela relevantní, když člověk sám dobrovolně pije přes míru. Tomuto odpovídá i následující úryvek:

³² OTTO, Jan: *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. sv. 9 s. 966. Praha 1895.

³³ FRÝDECKÝ, František: *Slovensko literární od doby Bernolákovy*. Moravská Ostrava 1920. s. 14.

³⁴ GAVLOVIČ, Hugolín: *Valaská škola mravuv stodola*. Dostupné online na: <https://www.databazeknih.cz/knihy/valaska-skola-mravuv-stodola-135396> cit. [20-04-2021].

³⁵ VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury, Druhého dílu část první: Století osmnácté*. Praha 1898. sv. Druhého dílu část první s. 84.

³⁶ GAVLOVIČ, Hugolín: *Valaská škola, mravuv stodola*. 1830. Nóta čtvrtá, báseň 35.

*„VÍNO V SKROVNOSTI SLUŽÍ K ČERSTVOSTI A PITÉ V ZBYTKU NENÍ
K UŽITKU*

Užitečná vec jest to víno, když se skrovne pije,

Srdcu veselost dodáva, údy posilnuje.

Ale bez spúsobu pité víno v zbytečnosti,

Naklonuje ku nemocám i ku bezbožnosti.

...³⁷

Svého předchůdce Jana Boka ovšem napodobil v ostré kritice alkoholismu u žen. Stejně jako Bok to shledává nevhodným a nemyslitelným. Toto nejspíše ovlivňuje kontext doby, kdy ženy pochopitelně neměly stejná práva, jako muži. Obecně vzato ženy neměly téměř žádná práva ani výsady. Víno a pivo bylo již odedávna bráno jako součást jídelní tabule. Pivo se vařilo z nejrůznějších surovin, především však z obilí, které bylo nejdostupnější. Pilo se na královských dvorech, v hostincích i doma. Víno bylo též velmi rozšířeným nápojem, a to především díky náboženským obřadům, které používaly víno při „proměňování“ v krev Kristovu. To ovšem nemělo valnou kvalitu, nicméně lidé dlouhou dobu neznali proces kvašení, a proto víno nebylo dobré. Víno se ovšem podávalo také ve vyšších vrstvách u večeří nebo hostin. Ze středověku máme doloženo několik důkazů o pití. Například král Valdemar II. V roce 1232 vydal rozkaz, že pokud si chce někdo s někým připít, ale má pohár zcela prázdný, je povinen dopít svůj pohár, nechat si jej doplnit a připít si – a samozřejmě vypít do dna. V roce 1551 při jmenování Winricha Kniprode velmistrem německého řádu, musel každý účastník vypít kbelík o osmi lahvích vína. Vít z Bassenheimu toto množství zvládl vypít třikrát a Winrich jej jmenoval zámeckým hejtmanem.³⁸

Obecně ale tyto zábavy a pitky byly především mužskou výsadou. Ženy se jich účastnily málokdy – spíš vůbec. Ženy s vyšším společenským postavením si toto nemohly dovolit.

„JAK PÁLENÉ ŽENA PIJE, TAM MUŽ PRED ŇÚ NIC NESKRYJE

³⁷ MORAVČÍK, Štefan: *Chvála vína: Víno v slovenskej poézii*. Bratislava 1984. s. 273.

³⁸ BERANOVÁ, Magdalena a Akademie věd České republiky: *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Praha 2005. s. 120-130.

...

*Sklenička mé potešení, pálené mé žití,
chtela bych te ve dne, v noci jako vodu pítí.
I košelu bych predala – však se muža bojím,
Když se trochu podnapijem, celá neobstojím.*³⁹

Další důvod, proč byly ženy kritizovány za pití, byl ryze praktický. Uvažujme tradiční ženskou roli v domácnosti do prvních snah a úspěchů na poli emancipace. Postavení ženy se v průběhu času vyvíjelo, ovšem velmi pomalými krůčky. Na ženu bylo nejprve nahlíženo jako na zboží, se kterým se mohlo obchodovat a následně byly ženy po celý život pod něčím poručenstvím či dohledem. Postupem dějin se role ženy přehoupala do role matky. Na vesnicích už ženy byly, co se obdělávání pozemku týče, na stejné úrovni, jako muži, tudíž musely pracovat více.⁴⁰ Proto také tato kritika vůči nim – pokud žena pila, nebyla schopná plnit ani jednu svoji roli naplno a selhávala tak jako matka i jako dělnice na poli.

KDE GAZDINÁ KORHELKYŇA, TAM JE I PRÁZDNÁ KUCHYŇA

*Šla gazdiná do jarmeku kupovať vretená,
stavila se trochu v krčme smadem prinútená.
Když se s kterúsi kmotričkú trochu podnapila,
Potém v rinku místo vreten hrncúv nakúpila.*

...

*„Čo je, že se mi nemůžú žádné hrnce zdariť?
Naposledy, čo mi po nich, nemám čo v nich variť!”*⁴¹

2.3 Jozef Ignác Bajza – trochu jiný pohled na židy

Knihu *Valašská škola mravuv stodola* dopsal Gavlovič v roce 1755 (vydáno bylo ovšem až v roce 1830), ve stejném roce se narodil další bojovník proti

³⁹ GAVLOVIČ, Hugolín: *Naučenia o dobrých mravoch*. Bratislava 1987. s. 68.

⁴⁰ LENGYELOVÁ, Tünde: *Spoločenské postavenie žien v histórii Slovenska*. In.: Slovensko na ceste k rodovej rovnosti. Bratislava 2006. s. 29-34. Dostupné online na:

http://www.sociologia.sav.sk/old/dokument/equal_rovnost_sk.pdf cit. [30-04-2021].

⁴¹ GAVLOVIČ, Hugolín: *Naučenia o dobrých mravoch*. Bratislava 1987, s. 86.

alkoholismu a bujarému životnímu stylu. Jozef Ignác Bajza je ze všech tří dosud uvedených autorů zřejmě nejkontroverznější. Stejně jako Gavlovič byl i Bajza kazatelem. Studoval teologii a následně, pod vlivem josefínské doby, se stal katolickým knězem.⁴² V souvislosti s bojem proti alkoholismu a špatným mravům se budu u tohoto autora zabývat dílem *Mládence Reného příhody a zkušenosti*.⁴³ Toto dílo je velmi důležité pro současnou slovenskou literaturu, jelikož se jedná o první slovenský román. Autor toto dílo napsal v podstatě vlastním jazykem, který byl vytvořený ze západoslovenského nářečí. Tím pádem dílo velmi ovlivnilo tvorbu slovenského spisovného jazyka.⁴⁴ Alkoholismem se zabývá i v jiných dílech – např. v díle „*Veselé účinky, a řečeňi, které k stráveňu trúchlivých hod'ín zebraľ a vidal... „*

Bajza, mimo to, že byl knězem, byl také popularizátorem literatury a jazyka. Tento svůj román tedy koncipoval tak, aby v té době dokázal zaujmout vrstvy, kterým byl určen. Podle hlavního hrdiny, Reného, je toto dílo směřováno především mladým lidem. Účel je prostý, varovat je před nástrahami nemravného života a přivést je, pokud možno, ke zbožnému životu. Román je psán zajímavě a uvěřitelně, přestože zde autor popisuje cizí země, národnosti a zvyklosti. Bajza si velmi chytře pro svůj román vybral dobový trend – zájem o mohamedánský svět. Obecně touha po cestování a poznávání cizích krajů, především jihovýchodních, byla u mladých lidí velmi častá. Proto si autor cíleně zvolil oblast Benátek, Egypta a Tripolisu, kam svůj děj zasadil.⁴⁵

Právě tímto nenápadným způsobem se snaží čtenáře přesvědčit, že hýření penězi na předražené svatby, alkoholismus a nadměrné pití a život bez hodnot naprosto pozbývají smyslu.⁴⁶

...

⁴² Jozef Ignác Bajza. Dostupné online na: <https://zlatyfond.sme.sk/autor/81/Jozef-Ignac-Bajza> cit. [17-04-2021].

⁴³ BAJZA, Josef Ignác: *Mládence Reného příhody a zkušenosti*. 1784.

⁴⁴ KOTVAN, Imrich: *Literárne dielo Jozefa Ignáca Bajzu*. SPN 1975. s. 31.

⁴⁵ BALÁŽOVÁ, Marta: *Bajza Jozef Ignác*. Dostupné online na: http://www.rtv.slovensko.sk/media/a542/file/item/sk/0001/jozef_ignac_bajza.4NoT.pdf cit. [17-04-2021].

⁴⁶ MAZÁK, Pavol: *Dejiny slovenskej literatúry, 2: Novšia slovenská literatúra (1780–1918)*. Bratislava 1988. sv. 2 s. 31.

„Poté přicházeli sedláci, především pro ty pluhy a brány, a jali se žida prositi co nejponiženěji, aby jim je vydal, že je orat na panské honí a že si rady nevědí, lichotili mu, ba dokonce i jemnospánovali. On se však vůbec nechtěl dát obměkčiti a jen ustavičně křičel: „Ať vás všechny čert vezme, vy bezbožníci, proč chlastáte, proč si půjčujete, když platit nemůžete?“

...⁴⁷

Pokud se detailněji zaměříme na tento úryvek, můžeme hned z první věty vyčíst hodně. Sedláci přichází za židem prosit poníženě o peníze. Zde vidíme hned dva motivy k rozebrání – neuvěřitelnou bídu a chudobu, kterou způsoboval alkoholismus a dále také naprosto odlišný pohled na antisemitismus. Židé byli v průběhu dějin stigmatizovanou skupinou, na které se majoritní skupiny dopouštěly násilí. 18. a 19. století není výjimkou. Americký historik David Kertzer dokonce ve své knize *Papežové proti židům* popisuje dva druhy antisemitismu, respektive antisemitismus a antijudaismus. Antisemitismus, podle Kertzera, je, když jsou židé odsuzováni na základě původu a rasy – „špatný“ je proto, že toto bylo považováno za nekřesťanské a nemorální. Ovšem i křesťané mohli být antisemity – podle Ježíšova přikázání, ve kterém upozorňuje na farizeje a saduceje, kteří znevažují Písmo a jsou pokrytečtí.⁴⁸ Potom ale existoval také antijudaismus, který se opíral o údajná židovská spiknutí, která měla směřovat k ovládnutí bank, tisku a ostatních institucí za účelem získání majetku.⁴⁹ Právě tento antijudaismus byl patrný ve většině děl štúrovské generace. Odpor proti židům, kteří byli věřícími nastiňováni jako „d'áblův nástroj“ pro vyhubení křesťanstva rozdmýchávali autoři jako třeba Jozef Miloslav Hurban (viz níže), který ve svém díle *Cesta Slováků ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách 1839* vyloženě poukazoval na fakt, že vesnice, kde nejsou židé jsou mnohem šťastnější a bohatší než ty, kde židé jsou, vlastní krčmy a různé jiné podniky. Židé, jakožto majitelé hospod a krčem byli často spojováni s ožebračováním lidí – vzhledem k často vysokým cenám právě za alkohol. Nicméně v díle Josefa Bajzy je židovský krčmář považován za rozumnou a kladnou postavu, na rozdíl právě od sedláků, od kterých se očekávalo v té době

⁴⁷ KUSÝ, Ivan: *Mládence Reného příhody a zkušenosti: antologie krátkých próz Jozefa Ignáce Bajzy, Činoráda Věrného, Jonáše Záborského*. Praha 1962. s. 46.

⁴⁸ Matouš 16:6; 23:23-33. Dostupné online na: <https://www.bible.com/> cit. [30-04-2021].

⁴⁹ KERTZER, David: *The Popes against the Jews – The Vatican's Role in the Rise of Modern Anti-Semitism*. Knopf 2001.

křesťanské vyznání (ať už katolické, či pravoslavné). To je velmi důležitý bod a také nepochybně jedno z kontroverzních témat díla.

Poukazuje také na to, jakým paradoxem může být ono „pití na zdraví“. Vzpomeňme, kolikrát slyšíme, že připijíme někomu na zdraví. Ale už v roce 1795 v díle *Veselé účinky a řečení* Bajza upozorňuje na fakt, že i na zdraví se musí pít s mírou. Příběh, o koni, který byl moudřejší než jeho jezdec.

Na svatbě byl nucen pít na zdraví nevěsty, ženicha, švagra, a tak dále. Nedokázal říct stop a skončil velmi špatně. Následujícího dne, když odjížděl, jeho kůň odmítl pít z tůňky, protože měl dost. „*No, ty si múdrejší než ja, čo som toľko lokal za zdravie druhých, až som moje pokazil!*“⁵⁰

2.4 Křesťanské protialkoholní pilíře

V předchozí kapitole jsem napsal, že židé byli věřícími označováni jako nástroj ďábla, který skrze ně chtěl vyhubit veškeré křesťanstvo (viz varování z Matoušova evangelia). Mezi křesťany a židy to velmi skřípalo (viz David Kertzer *Papežové proti Židům*). Důvodů bylo jistě mnoho, ale vybral jsem několik úryvků, které se nachází v Bibli a rozporují právě se židovským prodáváním pálenky a křesťanským Písmem.

Protialkoholní hnutí se pochopitelně nevzalo jen tak samo od sebe. Samozřejmě alkohol a svým způsobem i alkoholismus byly všudypřítomné. Příběhy o bujarých večírcích králů ve středověku a vinných pitkách ve starověku nejsou nikomu cizí. Avšak existuje jedno dílo, které by tyto kratochvíle mělo zabrzdit, či zastavit – Bible.

V Bibli existuje několik pasáží, které komentují alkoholismus a obecně konzumaci alkoholu a kážou věřícím nepít. Na ukázkou vyberu pár veršů: Bible krále Jakuba (u nás odpovídá Bible Kralická) Přísloví 23:20 – „Nebud'te mezi vinaři; mezi bujarými pojídači masa“⁵¹; Izajáš 5:11 – „Běda těm, kdo ráno vstávají a hned se ženou za pitím, kdo vysedávají dlouho do noci, než se vínem rozvášní!“⁵²; Galat'anům 5:19-21 – „Projevy tělesnosti jsou zřejmé. Patří sem smilstvo, nečistota, nestydatost, modlářství, čarování, nepřátelství, svárliivost,

⁵⁰ BAJZA, Josef Ignác: *Veselé účinky a řečení*. 1795.

⁵¹ Přísloví 23:20, dostupné online na: <https://www.kingjamesbibleonline.org> cit. [17-04-2021].

⁵² Izaiáš 5:11, dostupné online na: <https://www.bible.com> cit. [17-04-2021].

nevraživost, zloba, soupeřivost, roztržky, sekty, závidění, opilství, obžerství a další podobné věci. Varuji vás; jak už jsem vám říkal, ti, kdo tohle dělají, nebudou mít podíl na Božím království.“⁵³; list Efezanům 5:18 – „Neopíjejte se vínem (což vede k prostopášnosti), ale nechávejte se naplnit Duchem.“⁵⁴. Postupem času se víc a víc kladl důraz na duchovní stránku věci a lidé si začali uvědomovat, že lze žít i lepší život. Tím že začnou dodržovat, co je psáno v Bibli. Bible totiž byla, je a zřejmě i bude základním stavebním kamenem nejrozšířenějšího náboženství ve světě – křesťanství (v současnosti 31,1 %⁵⁵). S ohledem na následující období a jmenované osobnosti je určitě na místě zmínit postoj protestantů k pití alkoholu, neboť generace „štúrovců“ se řadila právě k tomuto vyznání. Na rozdíl od katolické církve, některé protestantské alkohol zakazují z různých důvodů – například z toho, že v dávnějších dobách, kdy se alkohol využíval k náboženským obřadům, obsahoval daleko méně alkoholu a byl méně „škodlivý“.⁵⁶ Mezi protestanty se objevovali jak zastánci asketického způsobu života, tak benevolentnější vyznavači. Mezi protestanty, kteří nehlásali vyloženě odříkavý životní styl se řadil například Martin Luther, který hlásal, že kdyby Bůh chtěl, abychom nejedli dobré věci a nepili, tak by nám to ani nedával. Na rozdíl od toho Jan Kalvín zastával názor, že půst je důležitým náboženským počinem, jehož smyslem je zamezit chtivosti a připravit se na „pokrm modlitby“.⁵⁷

⁵³ Galatským 5:19-21, dostupné online na: <https://www.bible.com> cit. [17-04-2021].

⁵⁴ Efeským 5:18, dostupné online na: <https://www.bible.com> cit. [17-04-2021].

⁵⁵ Pew Research Center: *Religious Composition by Country*. Dostupné online na: <https://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projection-table/2020/percent/all/> cit. [17-04-2021].

⁵⁶ NEUWIRTHOVÁ, Tereza; PLOCHOVÁ, Tereza; HRON, James: *Antropologie náboženství – alkohol v křesťanství*. Seminární práce, Česká zemědělská univerzita v Praze 2019. s. 2.

⁵⁷ NERUŠIL, Josef: *Srdce je místo pro Boha, ne pro jídlo*. Dostupné online na: <https://www.katyd.cz/clanky/srdce-je-misto-pro-boha-ne-pro-jidlo.html> cit. [17-04-2021].

3. Boj proti alkoholu – porovnání Českých zemí a Uherska

Na začátku 17. století ve středním Německu založil Moric Hesenský řád mírnosti.⁵⁸ Členové tohoto řádu mohli během stolování vypít nejvíce 7 džbánů alkoholu.⁵⁹ Dle mého názoru v návaznosti zemí střední Evropy na německé země, můžeme říct, že tento krok Morice Hesenského předurčil osud i ostatním. V této době totiž nevznikaly spolky mírnosti a střízlivosti na zkoumaném území v takové podobě, v jaké je známe později v 19. století. Slováci si zakládali spolky mírnosti a střízlivosti také (viz níže), ale zajímavé je zmínit, že v roce 1844 vznikl první spolek mírnosti v Pešti, o který se zasloužil slovenský učitel českého původu Ján Kadavý.⁶⁰

Pozoruhodné je, že problémem alkoholismu se zabývali především kněží či alespoň věřící. Nicméně z toho vznikla tradice a postupně se tento boj proti alkoholismu a obecně proti špatným mravům, které byly často zaváděny na vesnicích, rozšířil do celé Evropy. Důležitá je ale otázka, kde byly tyto hnutí potřeba nejvíce? Zaměřím se teď na rozdíl mezi Českými zeměmi a Horními Uhry – tedy dnešním Slovenskem. Dovolím si trochu polemizovat s dnešní situací. Dle tabulky OECD za loňský rok, se Česká republika umístila na třetím místě světového žebříčku ve spotřebě alkoholu. Na obyvatele staršího 15 let zde připadá 11,8 litru spotřebovaného alkoholu za rok. Naproti tomu Slovensko se umístilo až na místě 14., se spotřebou 10,1 litru.⁶¹ Ale vezměme v potaz, že Slovenská republika je, co do počtu obyvatel zhruba poloviční. Nicméně bylo to tak vždycky? V době, kdy protialkoholní boje v Horním Uhersku dosahovaly největších snah, tedy první polovina 19. století, v Českých zemích máme pouze nepatrné množství takovýchto spolků. Pokusím se teď na základě informací z disertační práce Mgr. Jaroslava Šejvly vysvětlit, proč tomu tak bylo. Uvažujme území Českých zemí jako Moravu,

⁵⁸ ŠEJVL, Jaroslav: *Vznik a vývoj prvních zařízení s léčebnými programy pro pacienty závislé na alkoholu v Českých zemích, na Moravě a Slezsku: analýza historického a institucionálního rámce a kontextu vzniku, vývoje a zániku těchto programů do roku 1945*. Praha 2020. Disertační práce, Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, klinika adiktologie. s. 23.

⁵⁹ GERGELYI, Otmar: *Z dějin boje proti alkoholizmu*. In.: *Výživa a zdraví*, 18 (10). s. 226-227.

⁶⁰ MATUS, László: *Z česko-slovenského samovzdelávacieho krúžku slovenská remeselnícka škola? Korelácie medzi slovenskou národnou politikou identity a štátnym odborným vzdelávaním*. In.: *Kor/ridor* č. 2/2014. Budapešť 2014. s. 29-30.

⁶¹ Česko v datech: *Spotřeba alkoholu – vývoz piva zaznamenal v létě rekordní hodnoty. Na spotřebu i dovoz lihovin má pandemie tvrdší dopad*. Dostupné online na: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/157-spotreba-alkoholu/> cit. [19-04-2021].

Slezsko a Čechy. Když si představíme mapu Českých zemí v 19. století můžeme pozorovat, že čím více se z Moravy přesouváme do Čech, tím hustne síť měst a vesnic. Tím pádem má tato oblast větší hustotu osídlení. Když se ale podíváme na Moravu, vidíme naopak nižší hustotu osídlení a rozhodně menší podíl měst a vesnic. Směrem na východ, blíže k dnešnímu Slovensku, byla více zemědělská a hornatá oblast. Horní Uhry, v podstatě celé, byly zemědělskou oblastí s menšími vesnicemi a jen pár velkými městy.

Právě charakter osídlení a hospodářství vedl k pěstování různých plodin, včetně brambor. A nyní už se dostávám k tomu, proč byly Horní Uhry rizikovější oblastí – samovýroba pálenky. Skutečně se začalo pálit ve velkém. Od brambor, přes různé druhy ovoce. Pochopitelně tyto výrobky nemohly být tak kvalitní, jak jsou dnes. Nicméně s trochou nadsázky můžeme říct, že za tradici pití pálenky a umění pálit „tvrdý“ alkohol stojí bitva u Moháče (1526). Horní Uhersko se dostalo přímo na hranici s Osmanskou říší. Muslimové uměli vyrábět destiláty – zajímavé je, že v Koránu se píše o škodlivosti alkoholu, ovšem jsou verše, které jej přímo nezakazují, pouze upozorňují na jeho škodlivost⁶². Toto umění tedy předali obyvatelům Horního Uherska, kteří si proces velmi rychle osvojili. Situace vygradovala tím, že se v oblasti Horního Uherska vyráběly destiláty, které se následně prodávaly Turkům. Postupem času to zašlo tak daleko, že evangelický biskup Daniel Krman mladší musel napsat dopis na císařský dvůr, aby bylo destilování a pálení zakázáno, protože ve východní části oblasti byl hladomor – veškeré vypěstované obilí bylo zničeno a znehodnoceno alkoholovým kvašením.⁶³

Často byl alkohol velmi silný, a ne příliš kvalitní. Jednoduše sloužil pouze k jednomu účelu – opít se. Postupem času se počet sedláků a rolníků, kteří získávali možnost pálit zvětšoval. Pálenka se šířila a s ní i návykovost.⁶⁴ Pocit chvilkového veselí a radosti mohl být právě tím důvodem, proč se k pálenice rolníci vraceli. Po celodenní práci na poli, starostech o rodinu, o stravu a o život, to pro ně bylo chvilkové vytržení z reality. Najednou našli něco, co si mohli vyrobit sami doma

⁶² Korán 2:219, dostupné online na: <https://quran.com> cit. [19-04-2021].

⁶³ VITKOVÁ, Zuzana: *Ako alkohol zabíja mozgové bunky? Pri opici sa opuchnutý mozog odiera o lebku, vraví súdny lekár.* Denník N. Dostupné online na: <https://dennikn.sk/2286572/ako-alkohol-zabija-mozgove-bunky-pri-opici-sa-opuchnuty-mozog-odiera-o-lebku-vravi-sudny-lekar/> cit. [19-04-2021].

⁶⁴ ŠEJVL, Jaroslav: *Vznik a vývoj prvních zařízení.*

a dostalo je to z ubíjejícího stereotypu těžké doby. Čím více se ve světě konzumoval alkohol, tím více to znepokojovalo vzdělanou a učenou společnost. Benjamin Rush byl prvním odborníkem, který alkoholismus zařadil do kolonky „progresivní onemocnění“.⁶⁵ Následně začaly probíhat rozbory, zkoumání chování a procesů lidí po vlivem alkoholu. Psychologové a odborníci 19. století se přeli o to, zda je alkoholismus psychickým ohořením, nebo zda je jen důsledkem psychického ohoření. V jejich době se jim nepodařilo problém rozluštit, neboť se názorově odlišovali. Shodli se ale na tom, že je potřeba proti „chronickému alkoholismu“ bojovat.⁶⁶ V současné době se věda, obrazně řečeno, moc neposunula, neboť názor na alkoholismus je stále nejasný. Vědci nejsou spokojeni se zařazením tohoto pojmu mezi nemoci, ale nejsou ani spokojení s tím ho tam nezařazovat. Do současné doby vzniklo několik studií, které obhajují názor, že je to nemoc, ale také studie, které to popírají.⁶⁷

Rozhodně tomu nepřispěl fakt, že Slovensko bylo součástí Uherského království a později Rakousko-Uherské monarchie. Ludovít Štúr se pokusil toto změnit svým politickým programem.⁶⁸ Společný Uherský sněm nebyl možný, aby se Slováci mohli plnohodnotně vyvíjet, požadovali štúrovci „*aby národ slovenský od Maďarov oddelený, pod starým menom Slovensko... k osobitnej zemi korunnej usporiadanej a vysokej vláde ríšskej bezprostredne bol podriadený*“ a aby „*sa slovenskému národu osobitná správa občianskych a právnych záležitostí pod jedným spoločným námestníkom dostala*.“⁶⁹ Korunní krajina by znamenala, že by všechny tyto útvary (korunní krajiny = provincie) měly stejné postavení vůči centrální mocnosti.

Navíc proti českým zemím, které měly celkem dobrou finanční základnu (díky výrazně pokročilejšímu stupni industrializace), v porovnání s Horním Uherskem, byla tato oblast velmi chudá.

⁶⁵ THOMPSON, Helen: *Meet the Doctor Who Convinced America to Sober Up*. Dostupné online na: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/how-colonial-doctor-changed-medical-views-alcohol-180955813/> cit. [19-04-2021]

⁶⁶ BYNUM, WILLIAM F.: *Chronic alcoholism in the first half of the 19th century*. Bulletin of the History of Medicine 42, no. 2 (1968). s. 160-185. Dostupné online na: <http://www.jstor.org/stable/44450720>. cit. [19-04-2021]

⁶⁷ EDWARDS, Griffith: *Záhadná molekula: mýty a skutečnosti o alkoholu*. Praha, 2004. s. 99.

⁶⁸ KOVÁČ, Dušan; a kol.: *Sondy do Slovenských dejín v dlhom 19. storočí*. Bratislava 2013. s. 70-73.

⁶⁹ KOVÁČ, Dušan; a kol.: *Sondy*. Bratislava 2013, s. 101.

Právě masivní rozvoj alkoholismu zavdává příčinu vzniku spolků mírnosti. Jak jsem již zmiňoval v roce 1844 vzniká spolek v Prešpurku, v témže roce pak ještě v Nižných Ružbachách, následují Medzilaborce, Levoča, v Divině založený spolek Štefanem Závodníkem – *Braterstvo Strjezlivosti*.⁷⁰

3.1 Štefan Závodník a organizované hnutí mírnosti v Uhersku

Osobnost Štefana Závodníka je v rámci boje proti alkoholismu velmi výrazná. Stejně jako předchozí bojovníci splňuje podmínku víry. Po studiu teologie v Nitře se v roce 1836 dočkal kněžského svěcení a stal se z něj římskokatolický kněz.⁷¹ Závodník projevoval už jako mladý velmi velký talent a inteligenci. Byl vychovatelem na zámku u hraběnky Čákiové, kde se ukázal jako perfektní pedagog pro její tři syny. Díky své pedagogické činnosti se podíval do různých částí Uherska, kde se naučil několika cizím jazykům – němčině, italštině, maďarštině, francouzštině. Hraběnka si jeho služeb velmi chválila, a právě její zásluhou byl Štefan Závodník jmenován farářem ve Velké Divině. A právě tady začíná jeho cesta k osvětě. Nejprve doučoval děti ve své farnosti, ale vzhledem k nevzdělanosti lidu na vesnici musel dojíždět také do okolních dědin. Na konci roku uspořádal zkoušky, kdy jeho žáci dosáhli skvělých výsledků. To vedlo Závodníka k myšlence, že založí nedělní školu také pro dospělé, což se mu také povedlo. Vzápětí ale zjistil, že příčinou zaostalosti vesničanů není ani tak nevzdělanost, jako spíše alkoholismus, který jim bere čas, pozornost a zastírá mysl. Závodník si nastudoval vše o alkoholismu a o škodlivosti alkoholu a založil, jak již bylo řečeno, spolek střízlivosti. Na tuto myšlenku nepřišel náhodou. Při svých cestách do Slezska a Haliče viděl činnosti zaběhlých spolků (působí zde zhruba od roku 1839⁷²), které v daných oblastech působily, což jej přesvědčilo.⁷³ Následně ve své činnosti pokračoval a zakládal tyto spolky na více místech Horního Uherska.⁷⁴ V tomto jeho

⁷⁰ DUDEKOVÁ, Gabriela. Dostupné online na: <http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm> cit. [19-04-2021]

⁷¹Štefan Závodník. Dostupné online na: https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhlatat_3?kpcmeno=zavodnikstefan cit. [19-04-2021].

⁷² PEŠTOVÁ, Tereza: *Historie svépomocných systémů Bratrstva a spolky střídmosti na území Čech, Moravy a Slezska*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta. Praha 2020. s. 29.

⁷³ JANÍČEK, Jiří: *Československý abstinentský svaz v kontextu českého a slovenského abstinentského hnutí 1. poloviny 20. století*. Magisterská diplomová práce. Brno 2014. Masarykova univerzita, filozofická fakulta – historický ústav. s. 17.

⁷⁴ CABADAJOVÁ, Jana: *Pružinský farář Štefan Závodník a jeho knižnica*. In.: Knižnica, 2013, č.10. s. 60-61.

snažení ho dokonce podporoval Ľudovít Štúr, který mu poslal dopis v roce 1844, kde mu kázal vytrvat ve své činnosti.⁷⁵

Štefan Závodník se bezesporu zasloužil o rozvoj protialkoholního hnutí po celém území dnešního Slovenska. Do roku 1848 spolků mírnosti fungovalo kolem 500 na celém území Horního Uherska. Počet členů není přesně známý, avšak rozhodně není malý. Štefan Závodník v roce 1846 odhadoval počet členů pouze v Trenčínské stolici na 40 tisíc členů.⁷⁶ Bylo samozřejmě jasné, že není možné tyto spolky udržovat jako samostatné jednotky se stejnou myšlenkou. Proto se v srpnu 1847 realizovala myšlenka centrálního spolku střízlivosti, do jehož čela byl zvolen právě Štefan Závodník.⁷⁷

Činnost spolků střízlivosti, potažmo mírnosti, byla většinou navázána na nedělní školy, čímž pádem byla i spojena s činností knihoven a čtenářských klubů – Nedělní školy se snažili rozšířit vzdělání obyvatelstva a dodat jim co nejvíce slovenských děl. Knihovny a čtenářské spolky na druhou stranu shromažďovaly právě takovéto díla a vzájemně si tak vypomáhali. Po spojení těchto několika klubů a spolků vznikl cíl, ke kterému se generace Ľudovíta Štúra hodlala vydat.⁷⁸ Kromě předávání dostatečného vzdělání například odpuzení je od zlých mravů, zbavení závislosti na alkoholu a probuzení národního citění. To byly hlavní úkoly spolků mírnosti a nedělních škol, které se chystaly změnit pohled horních Uhrů na život. Jedním z hlavních úkolů bylo také z horních Uhrů udělat Slováky.

Struktura i síť spolků byla velmi kvalitní, a i lidé začali být ochotní spolupracovat. Velký vliv na to zcela jistě měly *Slovenskije národňje novini*, které vydával Ľudovít Štúr a přispěvateli byli jeho kolegové. Toto médium dostalo informace o zanedbaném stavu slovenského venkova mezi lidmi. Příspěvek o nedělních školách (*Slovenskije národňje novini* číslo 5-6, 1845) dalo lidem poznat, jak moc je důležité vzdělání. A následně vyhrocená situace kolem alkoholismu, popsána v novinách (*Slovenskije národňje novini*, číslo 7-11, 1845). Tento týdeník

⁷⁵ *Slovenské víno pila aj cisárovna Sisi*. Digitálna knižnica a digitálny archív, SNK. In: <http://dikda.eu/slovenske-vino-pila-aj-cisarovna-sisi/> cit. [19-04-2021].

⁷⁶ DUDEKOVÁ, Gabriela, dostupné online na: <http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm> cit. [19-04-2021].

⁷⁷ DUDEKOVÁ, Gabriela, dostupné online na: <http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm> cit. [19-04-2021].

⁷⁸ DUDEKOVÁ, Gabriela, dostupné online na: <http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm> cit. [19-04-2021].

zkrátka dával lidem pravdivé, ač někdy možná trochu přibarvené, informace, které je, možná záměrně, dělily.

4. Protialkoholní hnutí a snahy do revolučního roku 1848–1849

V revolučním roce 1848/49 boj proti alkoholismu ustoupil nacionalistickému snažení a obraně národních práv. Slováci odmítali násilnou maďarizaci. Ľudovít Štúr sepsal politický program – *Žiadosti slovenského národa*, který byl ovšem Uherskou vládou smeten ze stolu. V první polovině 19 století narůstaly snahy prosadit maďarštinu jako úřední jazyk na většině území Uherska. Tyto snahy byly ovšem většinou dementovány. S blížící se revolucí a v následujících letech dosahovala maďarizace maxima, přičemž v roce 1867, tedy Rakousko-Uherským vyrovnáním, vyvrcholila⁷⁹. Hungarizovány měly být školy, úřady a veškeré služby na území Uherska. Tyto snahy se samozřejmě nelíbily slovenským národním buditelům, kteří chtěli dosáhnout národní autonomie pro Slováky, a tak začali brojit proti těmto snahám. Nejvýrazněji v polovině 19. století vystupuje právě skupina kolem Ľudovíta Štúra (štúrovci). Ale samozřejmě zde byli i osoby, které se mezi štúrovce neřadily, ale přispívali k tématu anti-alkoholismu či nedělních škol a podporovali národní boj Slováků. Sem patří například Ján Andráščík, výše zmíněný Štefan Závodník a například Michal Rešetka – zakladatel první nedělní školy na území dnešního Slovenska. Z politického spektra můžeme jmenovat například spoluzakladatele Matice Slovenské Adolfa Ivanoviče Dobrianského-Sačurova.

V této kapitole nejdříve shrnu a vysvětlím podrobně, o které spolky se jedná, co bylo jejich úkolem a kdy a proč vůbec vznikly a následně se budu věnovat právě osobám, které jsou s tímto tématem spojeny.

⁷⁹ KONYA, Peter; a kol.: *Dejiny Uhorska (1000–1918)*. Prešov 2013. s. 698-699.

4.1 Nedělní školy

„*Ned'elnje školi sú alebo kvet a ovocja spolkou miernosti, alebo základ, prameň a počjatok jejích.*“⁸⁰ Tato věta asi nejlépe vystihuje vztah mezi těmito dvěma institucemi, tedy nedělními školami a spolky mírnosti, potažmo střízlivosti.

Nedělní školy byly zakládány faráři, učiteli a studenty a byly cílené především na lidi, kteří se jako děti nemohli dostat do školy, nebo jim nebylo umožněno se vzdělávat. Případně těm, kteří se ve škole naučili málo a postupem života zapomněli vše, co se naučili. V podstatě to bylo bráno jako dobrodiní, které je zadarmo rozšiřováno mezi lid.⁸¹

Proč zrovna název nedělní školy? Tento název nejspíš vychází z přesvědčení, že neděle a svátky byly dny, kdy lidé odpočívali a nemuseli pracovat. Právě v tyto dny byl prostor pro pití alkoholu v krčmách, oslavy volna a podobně. Nedělní školy a jejich propagátoři tedy chtěli, aby lidé v tyto dny neplýtvali svým časem a raději šli posilovat svého ducha. Stejně jako přes pracovní týden posilovali své tělo, tak v neděli jako doplněk ke mši měli dostat také vzdělání. To mělo jednak tedy zabránit masivnímu pití alkoholu, a jednak zvýšit vzdělanost lidí.⁸²

Propagátoři nedělních škol využívali jak samostatní díla, viz. Miloslav Hurban *Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Ned'elních*, tak také „masová média“. Jak je již výše v práci zmíněno, Ľudovít Štúr a jeho kolegové začali v roce 1845 vydávat *Slovenskje národňje novini* pro své přívržence a sympatizanty. Právě prostřednictvím této platformy skrze články tlačili na lidi, aby se účastnili nedělních škol, pokud se jich týká problém nízké gramotnosti, aby mohli tvořit lepší a silnější stát. „...*ned'elnje školi, založenje a pestuvanje od ľudí pilních a svědomitých, duchom láski k bližním svojim naplňeních. ... vítame mi povstaňje týchto ústavou vo vlasti našej, čím sme viac o veľkom ich pre ľud a krajinu úžitku a o veľkej ich*

⁸⁰ HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o spolkách miernosti a školách Ned'elních*. Banská Bystrica 1864. Kapitola 2. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1866/Hurban_Slovo-o-Spolkach-Mjernosti-a-Skolach-Nedelnich/3

⁸¹ Slovenskje národňje novini, 5/1845. Prešpork, 1845 s. 17. Dostupné online na: <https://onk.snk.sk/view/630a5c3b-ba6b-4469-a7e4-1f277fb92b3c?page=a0b1f9ce-0372-4e01-93a9-6fecac765f6e> cit. [19-04-2021].

⁸² HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o spolkách miernosti a školách Ned'elních*. Banská Bystrica 1864. Kapitola 2. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1866/Hurban_Slovo-o-Spolkach-Mjernosti-a-Skolach-Nedelnich/3 cit. [19-04-2021].

potrebe pre vlast' našu, kde mnoho je ešte nedostatku v poučení ľudu, presvedčení.“⁸³

Jak je již výše zmíněno, jakousi „testovací verzí“ byla Závodníková škola, která měla vzdělávat dospělé. Nicméně tento pokus ztroskotal právě na malém zájmu a schopnostech obyvatelstva, což bylo způsobeno nejspíše právě nadměrným pitím alkoholu, který jim ubíral pozornost. Nicméně štúrovci se nezalekli ani toho, jak je patrné právě z *Národních novin*. Ľudovít Štúr, který je pravděpodobně autorem článku, si je vědom toho, že v oblasti Horního Uherska existují vesnice, kde je alkoholismus velmi rozšířený a je tedy opravdu obtížné založit a udržet v chodu nedělní školu. Nicméně dodává, že je úkolem farářů probudit zájem v lidech. S pevnou vůlí a nezlomností je třeba přistupovat do takových míst a není možnost se vymlouvat. Výmluva byla brána jako známka nechuti nebo malé horlivosti k činnosti.⁸⁴

4.2 Spolky mírnosti

Tyto spolky přímo brojili proti alkoholismu a vlastně pití alkoholu obecně. Generace Štúrovců si moc dobře uvědomovala, jaké nebezpečí alkohol představuje pro obyčejné lidi na venkově. V momentě, kdy propadnou alkoholu dostanou se do finanční tísně, potom přijde hlad a na to se již navazují další a další životní těžkosti. Proto chtěli právě tomuto zabránit, a tak v polovině 19. století začali zakládat spolky mírnosti, respektive střízlivosti.⁸⁵ První spolek střízlivosti vznikl v roce 1840 v Bobrovci. Založil ho správce fary Peter Árvay, který zde působil v letech 1834–1892.⁸⁶

Velmi nápomocné je zde již zmiňované spojení spolků mírnosti a nedělních škol, respektive ostatních, souběžně vznikajících spolků. Čtenářské spolky, hospodářské spolky, divadelní spolky, knihovny – tyto všechny instituce a společenství se měly spojit a společně bojovat proti tomuto ničujícímu neduhu, který se rozrůstal stále více.

⁸³ Slovenskje narodnje novini, 5/1845, s. 17.

⁸⁴ Slovenskje narodnje novini, 5/1845, s. 18.

⁸⁵ SEDLÁK, Peter: *Hnutie spolkov striezlivosti*. Košice 1998, s. 17-19.

⁸⁶ SEDLÁK, Peter. s. 35-36.

Národní buditelé v čele s Ludovítem Štúrem kladli velký důraz na vymýcení alkoholismu a pití pálenky především proto, že nelibě ovlivňoval život rolníků na vesnicích, jež měli být základem pro ustavení slovenského národa. Prostřednictvím Národních novin se štúrovci vyjadřovali k problematice alkoholismu, který velmi ostře a otevřeně kritizovali. Pití pálenky prý nevedlo k ničemu dobrému, bylo to pouze ukonejšení jakýchsi chvilkových chutí a slabostí. Pravidelné pití pálenky vedlo k tělesné slabosti. Oči pijana byly prázdné stejně jako jeho činy. Mnoho lidí si své chování omlouvalo tím, že pije jen přiměřeně, jenomže těžko hledat míru sám u sebe.⁸⁷ Dále se také pijani obhajovali tím, že pálenku pijí, aby se zahřáli. Hlavně když šli do hor, nebo do lesa. Nicméně ani to nebylo v pořádku, neboť když se pije pálenka, těžko se pracuje a většinou opilý člověk práci nedokončil a střízlivý jej musel dotáhnout zpět domů.⁸⁸

Dalším důvodem, proč byli štúrovci razantně proti pití pálenky bylo, že, jak již bylo zmíněno, lidé, kteří často pili pálenku, nebyli schopní se vzdělávat v nedělních školách, a tak se připravovali o možnost být lepšími lidmi. Trpěli tím tak především děti těchto lidí, kteří měli být budoucností národa a boje za svobodu. „*A takíto opilec ktorí už na tú slopaňinu privikou, len abi trochu ten svoj pálenkobižví gágor zaljat mohou, všetko dá so sebou urobiť, na všetko sa dá užiť, ku všetkemu privjest, bo keď sa mu skleňica pálenki ukáže lezje za ňou jako pes za messom: dá zo seba posmech robiť, dá sa na krádež najat', ..., plazí sa před inšími keď mu slúba zavdat' pálenki jako červík, celkom sa odhadzuje, poňižuje, úklonkuje, preč je z ňeho každý ci ľudskej hodnosti, dústojnosti, samostatnosti, ... na ňom len dušu otrockú...*“⁸⁹ Toto je velmi důležitý odstavec *Slovenských národních novin* pro tuto práci. Neboť dle mého názoru právě toto může být analogií k národu Slovenskému, který se podle názoru Ludovíta Štúra, jenž napsal příspěvek do *Národních novin* o spolkách mírnosti (*Slovenskje národňje novini*, 7. číslo, 1845), zřítí nenávratně do propasti, pokud si lidé nezačnou uvědomovat následky svých činů. K opilci, jehož popisuje, dle mého názoru přirovnává celý národ, který byl v té době menšinovou skupinou v Uherském království. Štúrovcům se to

⁸⁷ Slovenskje národňje novini. 7/1845. Prešpork 1845, s. 25-26.

⁸⁸ HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o spolkách miernosti a Školách Ňedělních*. Banská Bystrica 1864. Kapitola 1. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1866/Hurban_Slovo-o-Spolkach-Mjernosti-a-Skolach-Nedelnich/2 cit. [20-04-2021].

⁸⁹ Slovenskje národňje novini. 7/1845. Prešpork 1845, s. 25-26.

nelíbilo – nechtěli nikomu sloužit. Chtěli minimálně vlastní práva a možnost rozhodovat o svých záležitostech. Chtěli tedy vytvořit národní „stát“ (stát v uvozovkách, neboť o slovenském, respektive československém státě můžeme hovořit až od roku 1918, do té doby byli Slováci pod nadvládou Uherska⁹⁰). Odmítali se před někým plazit a žadonit. Důstojnost, samostatnost a respekt žádali od uherského krále.

Právě proto se postavili do boje proti alkoholismu, aby mohli co nejvíce omezit počet těchto lidí, kteří jim znemožňovali posunout se na další stupeň. Nevzdělaná spodní vrstva, která je psychicky slabá, neboť se týden co týden oddává alkoholu mohla způsobit to, že Slováci nebyli schopní vytvořit samostatný stát. Potřeba dostat z lidí touhu po alkoholu byla nezbytná k rozšíření vzdělanosti na území Horního Uherska a vymýcení mentální slabosti.

Dalším problémem je pak ekonomika. Z Horního Uherska se vyváželo hodně ovoce jednak do zbytku Uherského království a jednak k zahraničním sousedům. Ale vzhledem k nadměrnému pálení právě ovoce za účelem výroby pálenky, ovoce rapidně ubylo. Jednak to způsobovalo jednotvárnost potravy – lidé si nemohli své jídlo moc vylepšit – absence ovoce mohla mít za následek také slabší fyzické zdraví. A jednak to také zasadilo ránu ekonomice, protože se ovoce nevyváželo, a tudíž nepřicházely peníze z obchodu.⁹¹

Velkou otázkou tedy zůstávalo, jakým způsobem se alkoholismu zbavit, respektive čím podpořit a rozšířit názor, že je to něco špatného. Vzhledem k tomu, že štúrovci byli povětšinou evangelíci a věřící lidé, řešením byla modlitba. „...*musí prísť pomoc veľká, musí prísť zo srdca vrúcnošou kresťanskou, láskou k bližnjemu svojmu, ludu nášmu a vlasti našej zapálenjeho, musí prísť pomoc z rúk spojených, od mnohých, musja prísť pomoc nájme od tých, ku ktorím lud náš najvetšú dúveru má, od spravcou a vodcou jeho duchovních...*“⁹² Na faráře jako duchovní vůdce je v tomto období spoleh, protože víra byla na venkově velmi rozšířená. Ti také šířili povědomí o Bohu, Božích skutcích a možnostech, což dávalo lidem naději a pomáhalo jim v těžkých časech. Proto byl tento způsob boje poměrně spolehlivým nástrojem. Spoléhali především na to, že lidé se budou držet toho, že musí pomáhat

⁹⁰ PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. Praha 2012. s. 108-110.

⁹¹ Slovenskje národňje novini. 8/1845. Prešpork 1845, s. 29.

⁹² Slovenskje národňje novini. 9/1845. Prešpork 1845. s. 33.

bližnímu svému, což pitím pálenky rozhodně nedělali. Naopak, pokud pili pálenku, způsobovali výše zmiňované problémy a tím pádem i starosti všem bližním.

Pro větší důvěryhodnost byly použity příklady ze zahraničí. Jako mimoevropský zástupce posloužily Spojené státy americké, kde vznikl první spolek mírnosti v roce 1811. Založený byl ve Worcesteru Samuelem Dexterem. Za evropský příklad bylo zmíněno Irsko, kde katolický kněz Theobald Mathew založil „Společnost totální abstinence“ v Corku.⁹³ Hlavní důsledky založení spolků mírnosti v těchto oblastech byly především: zlepšení ekonomické a sociální situace obyvatelstva, růst vzdělanosti, štěstí rodin, hladomor postupně mizel a lidé přestali umírat.⁹⁴

Velkou zajímavostí je, že aby se spolky, a lidé s nimi spojeni, dostali do širšího povědomí veřejnosti, byly v 11. čísle Slovenských národních novin vypsáni. Je zde vypsáno celkem 19 jmen kazatelů a farářů a k nim je připsáno místo, kde působili. Mezi jmény můžeme nalézt třeba Štefana Závodníka, Jozefa Hurbana, Michala Hodžu, Jána Andráščika a další. Navíc je zde přiložen soupis důležitých děl, které se týkají právě problematiky alkoholismu – takzvané „*spisy proti nákaze pálenkovej*“. Uvedena jsou například dílo Samuela Chalupky *Pálenka otrava*, dále dílo Michala Hodži *Ňepi pálenku to je ňezabi* a nechybí upozornění na dílo Štefana Závodníka *Pět kázňi proti nákaze pálenkovej*, které bylo těsně před vydáním.⁹⁵

Profesor Karol Kuzmány, mimo jiné tvůrce básně *Kdo za pravdu hoří*, jež mohla být hymnou samostatného Slovenska, byl také farářem v Bánské Bystrici, kde kolem roku 1845 sepsal kázně, do kterých zahrnul také jakási obecná pravidla pro lidi, kteří byli ochotni zřít se pálenky. Vzhledem k tomu, že Ľudovít Štúr byl obdivovatelem a přítelem Kuzmányho (svého času přispíval Štúr do Kuzmányho časopisu *Hronka*⁹⁶), sdílel pravidla ve svých Národních novinách, aby se dostali do širšího povědomí a rozšířily se mezi více lidí. Pravidla vypadala následovně:

⁹³ CHISHOLM, Hugh, ed.: "Mathew, Theobald". In.: Encyclopaedia Britannica. 17 (11th ed.) Cambridge 1911. s. 886.

⁹⁴ Slovenskije národňje novini. 10/1845. Prešpork 1845. s. 37.

⁹⁵ Slovenskije národňje novini. 11/1845. Prešpork 1845, s. 41.

⁹⁶ BUJNÁK, Pavel: *Dr. Karol Kuzmány. Život a dielo*. Liptovský sv. Mikuláš 1927. kapitola 7. dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/992/Bujnak_Dr-Karol-Kuzmany-Zivot-a-dielo/8 cit. [20-04-2021].

- I. *Cjel spolku strjezlivosti je oratuvaŋje ludskjeho pokoleŋja od tej skazi telesnej i duchovnej, do ktorej pitja pálenki a napospol ňestrjezlivost' vinních i nevinných uvádza...*
- II. *Spuosob dosjahnutja cjela toho je:*
 1. *Odrjeknuť sa až do smrti pitja pálenki, hrjateho, borovički, slivovice, rumu, araku, rozolišu, a ktorejkoľvek mena vipáleného a s čímkoľvek zmješaného ljehu. Vijíma sa prípadnosť' ňemoci v ktorej bi to skutoční lekár lekárstve rozkázau*
 2. *Ďeťom, učňom..., při žjadnej hostiŋe, na svatbe, krstěŋí, kare atď. nědat' pálenku jakejkoľvek mena na žjaden spůsob.*
 3. *Každjeho od pálenki odhovárať a proti pálenke svoju oškľivost' všade ukázat'*
 4. *Na žjadnu hostinu, svatbu, ..., něíst' len keď sa popredku vijedná, že sa na ňom pálenka nikomu ponúkat' něbud'e*
 5. *Druhje opojnje nápoje, jako víno, pivo atď. len mjerŋe užívat' a v dome svojom užívat' dopustit'⁹⁷*

Po detailnějším prozkoumání jednotlivých pravidel vidíme, že skutečným problémem byl opravdu jen ten alkohol, který mohl být nekvalitně zpracován. Samozřejmě ne jenom tento. Vidíme, že například víno a pivo se v menším množství konzumovat mohlo. Dle mého názoru proces výroby pálenky byl velmi složitý a náročný. Bylo třeba odhadnout dobu kvašení, přidávání různých aditiv a podobně. Proto pálenka, slivovice, borovička a ostatní tvrdý alkohol mohl napáchat více škody než užitku. Po požití těchto výrobků mohli mít lidé opravdu silné zdravotní problémy pochopitelně spojené s opilstvím. Nehledě na to, že pálený alkohol v té době byl bezesporu velmi silný, a tudíž stav opilosti přišel rychle a ve velké míře. Následný stav střízlivění pak trval o to déle. Zákaz pití alkoholu na svatbách je pochopitelný. Kromě svátků a nedělí byly právě tyto dny, kdy se hodně pilo. Různé oslavy svateb, pohřby, křtiny a podobně byly zámkou pro konzumaci alkoholu, proto konzumace alkoholu na společenských sešlostech musela být zakázána. Ovšem jiná situace byla, když alkohol předepsal samotný

⁹⁷ Slovenske narodnje novini. 11/1845. Prešpork 1845, s. 42.

lékař. Například proti léčení horečky se někdy doporučovalo mazat šlapky slivovicí.

Proti pálení se dokonce vydávaly i zákony. Například v Trnavě a jejím okolí, (moravská vesnice nedaleko od současných slovenských hranic) se pálenka v 19. století směla pálit pouze na vlastním pozemku. Problém ale byl, že pro proces pálení, byla potřeba voda – ke chlazení. Nicméně ne každý ve vesnici měl přístup k potoku, či řece, proto se lidé na vesnici dohodli a koupili společně pozemek u potoka (řeky), zhruba 10x10 metrů. Takto si lidé, kteří uměli pálenku vyrábět, přivydělávali. Tím, že za koně zapřáhli pálenici, přešli do sousední vesnice, kde na tom společném pozemku vypálili všem jejich pálenku.⁹⁸

Celkově, co se Slovenských národních novin týče, byl protialkoholický apel rozdělen do čtyř, po sobě jdoucích, čísel. Důvodem takové struktury textu je pravděpodobně velký rozsah textu, který by se nevešel do jednoho výtisku novin. Když uvážíme, že noviny obsahovaly také zprávy ze vzdálenějších koutů Uherského království a někdy také ze zahraničí. Dalším aspektem může být také to, že obsah textu se ve vícero číslech opakoval, ale byl pouze v jednotlivých číslech obohacen o informace navíc. V každém ze čtyř čísel bylo psáno, že alkoholismus je velmi špatný pro zdraví, alkoholici jsou neschopní pracovat a obecně pití kazí morálku. Rozdělení do více čísel mohlo být také taktickým tahem Ludovíta Štúra, který tak získal pozornost čtenářů pro delší dobu, a mohl jim tak delší dobu vkládat do povědomí svůj názor. Rok 1845 byl jediným rokem, kdy se takto velmi rozšířily informace o spolicích mírnosti a střízlivosti. Byla to pochopitelně doba, kdy na území Horního Uherska začaly tyto spolky vznikat, nicméně v následujících číslech se tato problematika již více nerozebírá. Naopak se do popředí dostávají problémy týkající se například hospodářství (rok 1846) a postupně se zaostřoval pohled na snahy o autonomii. Čím více se blížil revoluční rok 1848–1849, tím ubývalo obecných témat ve Slovenských národních novinách.

Než přejdu k těm nejvýraznějším osobnostem, které se zasloužili v této těžké době o rozšíření protialkoholických textů a snažili se sjednotit národ, aby mohl růst a vyvíjet se, stručně shrnu nejdůležitější, k dalšímu textu relevantní, body předcházejících kapitol.

⁹⁸ HANULÍK, Pavel: *Trnava. Život nejdelší valašskéj dědiny*. Praha 2019. s. 29.

Nedělní školy a spolky mírnosti, potažmo střízlivosti byly základním kamenem, který měl sjednotit Slováky do jednoho autonomního národa. Tyto dvě „instituce“ šly ruku v ruce a možná někdy až drasticky bojovaly proti alkoholikům a obecně požívání alkoholu. Uvažme, že do té doby sice byly nějaké snahy (viz kapitola *Historie boje proti alkoholismu ve slovenské literární tvorbě*), nicméně nebyly to žádné plošné opatření, které by zamezili rozšíření tohoto zlovyku. Dříve to byly spíše lokální boje jednotlivců, na které málokdy někdo navázal. Proto v pozdější době neměli štúrovci moc možností, na co navázat. Samozřejmě velkou pomocí byly pravidelně vydávané noviny Ludovíta Štúra, které oslovily bezesporu mnoho lidí (jejich týdenní náklad byl 400-800 výtisků⁹⁹). Nicméně i podle seznamu v nich uvedeného bylo minimum kněží, kteří by kontrolovali dodržování pravidel, či nutnou abstinenci u obyvatel. Jistě byl viditelný nárůst spolků s postupem času, ale kvůli revolučnímu roku 1848–1849 spolky zanikly. Příčinou pochopitelně mohlo být upřednostnění národotvorných snah – takže některé spolky zanikly svévolně. Ovšem některé spolky byly zrušeny uherskou vládou v roce 1874 z důvodů obav ze šíření panslavismu.¹⁰⁰

Problém vidím v tom, že uzavření hospod a krčem by znamenalo výrazné omezení sociálního kontaktu, který lidé na vesnici měli. Lidé tam šířili informace z přilehlých vesnic, sdíleli mezi sebou různá vylepšení, půjčovali si věci, obchodovali. Krčma byla velkým sociálním pojátkem lidí na vesnici.¹⁰¹ A samozřejmě, patřilo k tomu také pití alkoholu, protože to je se sezením v krčmě spjato. Bohužel právě toto mohl být jeden z důvodů, proč spolků mírnosti a střízlivosti nevzniklo ještě víc a nebyly ještě úspěšnější. Možná kdyby se nějakým způsobem podařilo nahradit tento sociální uzel, byly by snahy štúrovců zdárnější a mohly mít dalekosáhlejší dopady.

⁹⁹ *Slovenskije národňje novini*. Dostupné online na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Slovenskije_n%C3%A1rod%C5%88je_novini cit. [20-04-2021].

¹⁰⁰ SEDLÁK, Peter. s. 120-121.

¹⁰¹ KMENT, Zdeněk: *Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, aneb, Hostince v Čechách, šenky na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí 2011. s. 101.

5. Významné osobnosti spolků mírnosti a nedělních škol

Stejně jako v předchozí kapitole, věnující se starší slovenské literatuře, zde nebudou vyjmenovány všechny osobnosti, které měly co do činění s bojem proti alkoholismu. Vyberu několik nejreprezentativnějších person, které výrazně zasáhly do bojů proti alkoholismu, nebo jsou spjaty se zakládáním nedělních škol, případně spolků mírnosti a střízlivosti.

5.1 Michal Rešetka

První plnohodnotnou nedělní školu pro dospělé založil v roce 1843 Michal Rešetka v Hornej Súči. Rešetka byl římskokatolický kněz, který se narodil v roce 1794 v obci Bobot. Byl velmi významným sběratelem slovenské i cizojazyčné literatury.¹⁰² Po založení Matice Slovenské se tato vzácná, více než 1000 svazková, knihovna stala jejím majetkem. Tyto díla shromažďoval za účelem zachování slovensky psané literatury. Mimo jiné jeho zásluhou je zde v této práci použit úryvek z knihy Gavlovičova *Valaská škola*, neboť to byla jedna z knih, kterou právě on objevil a „zachránil“. Dalším, pro tuto práci významným dílem, které se v jeho sbírce nacházelo, je Sekáčův rukopisný sborník *Laskavé karhání smišno-pochabých světských mravův*.¹⁰³

Michal Rešetka byl významnou osobností na poli pedagogickém, neboť nedělní školu, kterou založil v Hornej Súči navštěvovalo 70-85 dospělých, které on sám několik hodin týdně vyučoval. Díky jeho velkodušnosti měla škola i žáci všechno, co bylo potřeba k dosažení vzdělání. Oblibu si u žáků získal tím, že za dobré výsledky a chuť do učení je odměňoval všelijakými dary.¹⁰⁴

5.2 Ján Andráščík

Byl to katolický kněz, který spolupracoval se štúrovci. Narodil se v roce 1799 v Lipovcích a zemřel o 54 let později v Bardejove.¹⁰⁵ Osvětové dílo *Šenk palenčení* z roku 1845 je velmi důležité v protialkoholním hnutí hned z několika úhlů pohledu. Jedná se o veršovanou divadelní hru, kterou Andráščík napsal

¹⁰² FRÝDECKÝ, František: *Slovensko literárni od doby Bernolákovy*. Moravská Ostrava 1920. s. 40.

¹⁰³ Verejná knihovna Michala Rešetku v Trenčíně. Dostupné online na: http://www.vkmr.sk/o-kniznici/michal-resetka.html?page_id=193 cit. [20-04-2021]

¹⁰⁴ CHRÁSTEK, Michal: *Michal Rešetka*. In.: CYRILL a METHOD, 20/1854. Dostupné online na: https://www.knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b5?clanok_id=47267 cit. [20-04-2021].

¹⁰⁵ MIKULA, Valér: *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha 1999. s. 35.

Šarišským nářečím (v současné době si toto území dělí Prešovský a Košický kraj – nachází se tedy na východním Slovensku). Ač je psáno východoslovenským nářečím, je velmi bohaté na lexikum.¹⁰⁶

Jána Andráščika jsem vybral záměrně, protože se narodil do rodiny krčmáře. V jejich krčmě se prodávalo všechno od soli až po pálenku. A to byl Andráščíkův první kontakt a alkoholem a s jeho důsledky. Do styku se štúrovci se dostal pravděpodobně při studiích, když někteří z pozdějších bojovníků za práva národa studovali na východoslovenských evangelických lyceích. Nicméně Andráščík se do jejich řad přímo nepřidal, neboť byl zakořeněný na východě a cítil potřebu se o „svůj lid“ starat. Poté, co v dospělosti naplno poznal chudobu a bídu, která sužovala lid, založil *Braterstvo krescaňskej trižbosci*, jehož „almanachem“ se stal právě Šenk palenčení. Toto dílo bylo velmi úspěšné – ve stejném roce, kdy vyšlo jej Michal Hodža přeložil do „štúrovské“ slovenštiny a rozšířil jej po větším území. V roce 1923 dokonce vyšla tiskem v USA s názvem *Mister Papuča a Missis Papučaňa*.¹⁰⁷

Dílo klasicky ukazuje škodlivosti alkoholu a alkoholismu, kdy zemědělci přicházejí o peníze, zedník dá radši do zástavy své náčiní, aby měl na pálenku a podobně. Je zde ovšem ještě jeden motiv, který je velmi podstatný, a to problematika židů. Krčmu, která hraje ve hře hlavní roli, vlastní židovský krčmář, který je v tomto díle představován jako záporná postava. Hospodu navštěvují různí lidé – maďarský voják, rusínský dráteník, miškař ze západu a šarišan. Na tomto chce předvést Andráščík to, že spousta lidí se v krčmě potkávala a možná k sobě našli i cestu, byť byli z různých sociálních i národnostních oblastí. Jenom židovský krčmář byl představován jako člověk, který se snaží zbohatnout na pití jiných. Všem nutí pálenku hned při vstupu, aby měl co největší tržby a tím pádem ožebračuje ostatní. Toto je právě motiv, který měl přesvědčit křesťany, aby přestali chodit do krčmy a stali se členy Braterstva. Důkaz toho, že majitelé krčem je chtějí pouze okrást. A vzhledem k dobové situaci zvolil za majitele krčmy žida, neboť tomu tak často bylo.

¹⁰⁶ HALAGA, Ondrej R.: *Andráščikov „šenk palenčeny“ z r. 1845*. Dostupné online na: http://ilonas.net/valal/pdf/Halaga1948_Andrascikov_Senk.pdf cit. [20-04-2021].

¹⁰⁷ JURČIŠINOVÁ, Naděžda: *Významný predstaviteľ protialkoholického hnutia na východnom Slovensku Ján Andráščík*. In.: *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, č. 1/2019. Prešov 2019. s. 116-118.

„ŠENK PALEŇČENI

...

tam som še naučil od veľkych mudercoch,

Moskaľoch, Polakoch, jako i od Ňemcoch:

že každy palenka je jed a otrova,

ku Ňeščescu glupich vŝe streže hotova.

...

Ňedavno ju priňes na ŝvet kunŝt d'abolski.

Ďabol ju dal Źidom do rukoch od chvíľi,

že bi sňu krescanoch za redem travili.

...

Ňeľem zdrave, život, palenka runtuje,

aľe inaŝ rozum avťip zaŝľepuje.

... ¹⁰⁸

V první části odkazuje Andráščík na okolní národy a země, které problematika alkoholismu netrápí – určitě ne v tak velké míře jak Horní Uhersko. V další části je jasná narážka na pověru, že židé se přátelí s ďáblem, který jim poručil trávit křesťany, aby je vymýtil ze světa. A ve třetí části vidíme, jaké důvody uvádí auto pro to, aby lidé přestali pít – zaslepený rozum a vtíp, zničené zdraví a život. To vše Jan Andráščík obsáhl ve svém díle, které se stalo velmi úspěšným nejen v Horním Uhersku, ale také v dalších částech Uherska a několik výtisků se dostalo dokonce do Spojených států amerických.

5.3 Štúrovci

Tento hlavní proud slovenského národního obrození se začal formovat někdy ve 30. letech 19. století. Členy byli především studenti evangelického lycea v Bratislavě. Byla to generace mužů, kteří odmítali maďarizaci, uherskou nadvládu

¹⁰⁸ SEDLÁK, Imrich, redigoval Maroš Volovar: *Ján Andráščík*. Košice 1965. s. 10-13. Dostupné online na http://ilonas.net/valal/pdf/Andrascik1844_Senk_palenceni.pdf cit. [25-04-2021].

a feudalismus. Bojovali za autonomii slovenského národa a svobodná práva.¹⁰⁹ Především se pak zasloužili o ustanovení a rozvoj spisovného slovenského jazyka a dali podnět k pozdějšímu založení Matice Slovenskej.

nejznámější, kteří se mezi štúrovce řadili byli: Ľudovít Štúr, Ján Kalinčiak, Samo Chalupka, Andrej Sládkovič, Janko Kráľ, Ján Botto, Janko Matúška (autor básně *Nad Tatrou sa blýska*, 1844 – předloha slovenské hymny), Michal Miloslav Hodža, Jozef Miloslav Hurban, Samo Tomášik a Viliam Paulíny-Tóth.

5.3.1 Jozef Miloslav Hurban

Tento slovenský básník, prozaik a evangelický kněz se narodil v roce 1817. V době formování štúrovské generace byl jedním ze „zakládajících“ členů. Byl velmi blízkým přítelem Ľudovíta Štúra a po jeho smrti, v roce 1856, se stal vůdcem revolučního štúrovského hnutí. V roce 1843 nastoupil jako farář do Hlbokého, kde působil až do své smrti v roce 1888.¹¹⁰ Velmi podporoval Štúra v jeho redaktorské činnosti, částečně přispíval do Národních novin nebo do Orla tatranského, ale především založil své noviny, které nesly název *Slovenské pohľady*, které vycházely v letech 1846–1851.¹¹¹

Pro tuto bakalářskou práci je obzvláště důležité dílo *Slovo o spolkách miernosti a školách Nedělních*, které je popisem těchto dvou spolků. Je plné historek, které přesvědčí čtenáře o tom, proč je dobré navštěvovat nedělní školu a proč je dobré vzdát se alkoholu. Odpovídá také například na výmluvy, které alkoholici používali pro obhájení svého zlovyku.

SLOVO O SPOLÁCH MJERNOSTI A ŠKOLÁCH NĚDELNÍCH

...

„to len ňjekd'e sa stáva, a zrjedka, a len u tých čo hrozňe mnoho pijú, zato si já muožem pohárček upiť.“ ... „Dobre, ale poveťe mi kdo, ktorí korhel začau

¹⁰⁹ Štúrovci. Dostupné online na:

<https://sk.wikipedia.org/wiki/%C5%A1t%C3%BArovci?oldid=1227872> cit. [25-04-2021].

¹¹⁰ MIKULA, Valér: *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha 1999. s. 179.

¹¹¹ MIKULA: *Slovník slovenských spisovateľov*. s. 181.

s holbami? každý začau s pohárčekom: a predca od 30 rokou sa tje pohárčeki zvišili na mašini pálenovje, ktorje za den sta okovou navarja. ¹¹²

Hurban se pokouší odradit pijany především už od malých dávek alkoholu, neboť v nich viděl příčinu počátku pozdější závislosti velkých rozměrů.

„Pálenka, to jest nápoj vipaluvaní a zas len ohňom, plameňom spálitelní je ten nápoj, ktorí duchovnje sili mari, telesnosť rozpaluje a ohňom pekelním bližej k pekle a záhube ženje. ... sila žíl a čivou (nervou) sa v traseňja zmeňí, obrazi pamatních citou, príbehou, losou vihasnú v človeku tom, ktorí pije tento plameň pekelní, pálenku tri rász nešťastnú. ¹¹³

Zde popisuje, proč je pití pálenky tak škodlivé – pálenka, od slova pálit, či vypalovat. Plamen pekelný, který vstupuje do tohoto nápoje potom prostupuje zdravým duchem člověka a ničí ho zevnitř. Kalí mu zrak a ztěžuje mu vidět boží cestu.

Tajní ožralci sa najpodvodnejší, lebo im id'e o ukriťje jejích rozkoše, ktorje plášťom lstivím mjerností, haňblivostí, strjedmosti ukrívat' znajú. Pred svetom chcú biť čistí — a v súkromnosti svojej rodja veci podla svojho telesného chťenja. ¹¹⁴

Zde vidíme problém toho, že někteří alkoholici nedávali svou slabost znát na veřejnosti, ale nechávali si ji od soukromí. Svým způsobem je to řešení všeobecného problému, nicméně z tohoto úryvku vyplývá, že spousta těchto „tajných“ alkoholiků nezvládala psychický tlak a dříve či později podlehla svému zlovyku také na veřejnosti. A možná i v horší míře, vzhledem k tomu, že neunesli tíhu svého problému. Osobně si myslím, že mezi tajné alkoholiky se řadily osobnosti vysoko postavené, které si nemohly dovolit veřejný skandál – rychtáři, úředníci, kněží a podobně.

Ovšem toto není jediné Hurbanovo dílo, které se zabývá problematikou alkoholu. Tento motiv můžeme pozorovat také v díle *Cesta Slováka k slovanským*

¹¹²HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Ňedelních*. Bánská Bystrica 1846. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1866/Hurban_Slovo-o-Spolkach-Mjernosti-a-Skolach-Nedelnich/2#ftn.d56e242 cit. [25-04-2021].

¹¹³ HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o Spolkách Mjernosti a Školách Ňedelních*. Bánská Bystrica 1846. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1866/Hurban_Slovo-o-Spolkach-Mjernosti-a-Skolach-Nedelnich/2#ftn.d56e242 cit. [25-04-2021].

¹¹⁴HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o Spolkách*.

bratom na Morave a v Čechách. Jedná se o cestopis, který popisuje zvyklosti, prostředí, charakter lidí a podobně, právě zde v českých zemích.¹¹⁵ Zde právě pozoroval to, co je v mojí práci výše zmíněno – alkoholismu propadali na našem území především obyvatelé Moravy a Slezska, tedy oblastí řídko osídlených, hornatých a zemědělských.

CESTA SLOVÁKA K SLOVANSKÝM BRATOM NA MORAVE A V ČECHÁCH

„Tu sa ťažko ujíma semeno národnosti a vôbec vyššieho vzdelania, ľud je skoro napospol odovzdaný korheľstvu. Takto svoje najutešenejšie cnosti a prednosti pochováva v pálenke, nápoji ničiacom človeka. Ale aj nad týmito prekážkami zvíťazí horlivý vlastenec, ako zvíťazil nebohý Zrzavý, najmä ak sa aj tu nájdú rázni, šľachetní a za vzdelanosť zapálení mužovia a mládež!“¹¹⁶

Na tomto úryvku je vidět, že myšlenka národobuditelská je spojena s myšlenkou boje proti alkoholismu, neboť pokud je národ střízlivý, je schopen spolupracovat a podílet se na činnosti pro národ. Situace v našich zemích tedy nebyla o moc lepší, na druhou stranu nemůžeme soudit, vzhledem k tomu, že Hurban byl trochu zaujatý formováním národní identity a přeci jen byl bojovník proti alkoholismu, takže je možné, že si situaci trochu přikrášlil.

„Dediny, v ktorých niet židov, sú bohatšie, gazdovia sú majetnejší a pitie pálenky je v nich skoro neznáme. Naproti tomu mestečká a dediny, zaplavené židovskými kolóniami čiže osadami, majú pijanov a leňochov a jednotlivci zo dňa na deň upadajú so svojím majetkom.“¹¹⁷

Opět vidíme u Hurbana židovskou tematiku, kdy jsou židé předkládáni jako ničitelé klidu a zloději. Pro zajímavost: České země se tehdy v rámci Rakouské monarchie pyšnily asi čtyřmi miliony obyvatel, z nichž Praha měla asi 120 000.¹¹⁸ Z těchto 120 000 se necelých 7 000 hlásilo k Židovství (údaj k roku 1830, v roce

¹¹⁵ MIKULA, s. 180.

¹¹⁶ HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o Spolkách*.

¹¹⁷ HURBAN, Jozef Miloslav: *Cesta Slováka k slovanským bratom na Morave a v Čechách 1839. 1841*. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1281/Hurban_Cesta-Slovak-a-k-slovanskym-bratom-na-Morave-a-v-Cechach/4 [25-04-2021].

¹¹⁸ EFMERTOVÁ, Marcela C.: *České země v letech 1848–1918*. Praha 1998. s. 316.

1857 byl počet o něco nižší).¹¹⁹ Do roku 1846 nebylo problémové zjistit, kolik židovských obyvatel se nachází v Českých zemích, museli sice uvádět příslušnost buď k české, nebo k německé obcovací řeči, ale mohli uvést židovství v rámci víry.¹²⁰

Najobl'úbenejším nápojom Hanákov je pivo; pálenku, tento morový jed, nepijú, aspoň nie tak nestriedmo, ako, bohužiaľ, na mnohých miestach Slováci. Svadby sláviavajú niekoľko dní, pričom to ide hodne hlučne „mit Saus und Braus“!

V této pasáži dokonce komentuje život a zvyklosti Hanáků – konkrétně pak zmiňuje Olomouc. I toto je důkazem toho, že v českých zemích pálenka nebyla tak rozšířená jak v sousedním Uhersku. Pivo se v na Olomoucku začalo vařit už kolem 13. století.¹²¹

Josef Hurban před svou smrtí vytvořil ještě jedno dílo, které je poměrně důležité, a to životopis Ludovíta Štúra, který, jak jsem již zmiňoval, byl jeho velkýma dlouholetým přítelem. Životopis se zaměřuje jak na osobní život Štúra, tak na jeho národobuditelskou činnost, na kterou následně Hurban navázal.

5.3.2 Michal Miloslav Hodža

Dalším velmi významným představitelem Štúrovské generace byl Michal Hodža. Narodil se v roce 1811 v Rakši, zemřel v roce 1870 v Českém Těšíně. Stejně jako většina štúrovců, i on byl jazykovědcem a evangelickým farářem. Od roku 1837 byl farářem v Liptovském Mikuláši, který se díky jeho národobuditelským snahám stal jedním z center národního hnutí. Bylo to způsobeno také tím, že tam v roce 1844 vznikl spolek Tatrín, jehož byl Hodža v prvním roce předsedou.¹²² Spolek Tatrín byl založen štúrovcí jako předzvěst Matice Slovenské. Respektive byl tento spolek inspirován těmito institucemi z jiných slovanských národů – Srby, Čechy, Chorvaty. Tatrín byl spolkem, který podporoval slovenskou literaturu, školství, divadlo a národní cítění. Jeho předchůdcem byl „Spolok milovníkov slovenskej reči a literatúry“, který zaniká

¹¹⁹ Analýza: Dějiny osídlení Židů v Čechách a na Moravě do roku 1848. Dostupné online na: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=364 cit. [25-04-2021].

¹²⁰ EFMERTOVÁ: České země v letech 1848–1918. s. 125.

¹²¹ JANOŠÍKOVÁ, Lenka: *Historický vývoj krajiny v mikroregionu Olomoucko*. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií. Brno 2018. s. 46.

¹²² MIKULA, s. 155.

současně se vznikem Tatrínu a část autorů pouze přešla k jinému spolku. Na čtvrtém shromáždění spolku (srpen 1847) v Čachticích slovenská strana oznámila přijetí kodifikované štúrovské spisovné slovenštiny, která byla ustanovena v roce 1843 v Hlbokom.¹²³

Co se týče boje proti alkoholismu – stejně jako ostatní kněží, kteří bojovali za národní práva Slováků, i on musel podnítit své posluchače k tomu, aby se vzdali alkoholu a nadměrného pití pálenky. V tomto případě se tedy jedná o kázání na Smrtnou neděli z 9. března 1845 *Něpi Pálenku, to ge „nezabi“*.

*Tak ako je vyslovenuo, že pitia pálenky je mor, horší mor že cholera, čo táto nemárnila len tělo, ale pálenkový mor a nákaza márne tělo i dušu. Samo z toho nasleduje, že kto sa pitiu pálenky oddáva, moru tomuto samochtiac prepadá, sebevolně tělo i dušu svoju morduje.*¹²⁴

Přirovnání k choleře či moru je zde opodstatněné. V roce 1831 totiž v Uhersku probíhala právě cholero­vá epidemie, která zabila 237 641 osob v celém Uhersku.¹²⁵ Pokud lidé nejsou ochotní přijmout fakt, že alkohol jejich tělu škodí, potřebovali tuto informaci nějak podpořit a vyvolat v lidech skutečný strach a vzpomínky na hrůzy této choroby. I tohle tedy mohla být cesta.

*Preto vám obsahu kázně tejto výklad na krátce dávam takto: Něpi pálenku to je nezabiješ: Ako je to tak a prečuo je tak, pytajúcim sa vyndě preukiazanuo, že každý človek opilec, a zlášťě tomuto nápoju oddaný, najprú: zabíja seba samého a tělesně i duchovně; potom: zabíja bližních svojích tělesně i duchovně.*¹²⁶

Jak již bylo zmíněno výše – víra v této době hrála obrovskou roli. Tudíž dalším způsobem, jak lidi od pití pálenky odradit, je zdůrazňovat Boží slovo. Objasni přístup k alkoholu a jeho nebezpečí na základě Písma a přesvědčit lidi, že i v desateru se píše o tom, že alkoholismus škodí. Hodža se je snažil zastrašit tím, že tvrdil, že pokud budou pít alkohol, ublíží nejen sobě, ale i druhým. V krajním případě můžou pod vlivem i vraždit, neboť pálenka je d'áblův nápoj, který byl

¹²³ FORDINÁLOVÁ, Eva: *Spolok Tatrín a Zahorie*. Dostupné online na:

<https://www.zahorskemuzeum.sk/spolok-tatrin-a-zahorie/> cit. [25-04-2021].

¹²⁴ HODŽA, Michal Miloslav: „*Něpi pálenku“ to je „nězabi“*. Banská Bystrica 1845. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1658/Hodza_Nepi-palenu/1#ftn.d56e133 [25-04-2021].

¹²⁵ LIŠKA, Anton: *Cholero­vá epidémie z roku 1831 a jej priebeh v Prešovskej eparcii*. Prešov 2012. s. 63.

¹²⁶ HODŽA, Michal Miloslav: „*Něpi pálenku“*.

svěren židům, aby vyhubil veškeré křesťanstvo. Lidé tomu nesměli podléhat stejně, jako nesměli podléhat ostatním hříchům. A mělo to být postaveno na stejnou úroveň, jako jednotlivé hříchy desatera.¹²⁷

Má dvadcat-tridcat rokov, už je plešivý, vráskovitý, zhrbený, suchotinársky a kto vie aký pochrámaný, zohavený — od práce? možno; ale ani každý dešiaty, dēvat ich je istē od pitia pálenky.

A pochopitelně v tomto kázání nechybí nářezka na vzhled, který se zhoršuje s pitím pálenky. A toto skutečně, dle mého soudu, mohla být pravda, protože kdo pil pálenku a býval často opilý, mnohokrát se vyválel v hnoji, v prachu cesty, nebo v chlěvě. A vzhledem k tomu, že v té době hygiena už tak na vesnicích nebyla nějak přehnaná, to mohlo na člověku být znát.

Celkově je toto dílo zaměřeno na „vystrašení“ lidí. Věřící, kteří toto kázání slyšeli či četli si rozhodně na alkoholismus a na pití páleného udělali názor podle toho, co slyšeli. Samozřejmě zde rozebírá i argument toho, že pálenka je dána Bohem, a tedy je to Boží dar, který nemůže být špatný. Apeluje na lidi, aby si každý podle vlastního rozumu a svědomí uvážil, zda je to dobré nebo špatné. Svůj názor a postoj vystihuje větou: „*Nie je to všetko užitočnuo, čo je vo svetě dovolenuo.*“¹²⁸

5.3.3 Ľudovít Štúr

Ze tří jmenovaných štúrovců zdaleka nejdůležitější člen se narodil v roce 1815 v Uhrovci a zemřel velmi brzy – ve 40 letech v roce 1856.¹²⁹ Příčinou smrti byla s největší pravděpodobností nehoda, která se odehrála na honu, když jeho kůň při přeskoku potoka uklouzl na zmrzlé zemi. Štúr spadl z koně a při pádu a nárazu do země se odjistila puška, kterou měl na rameni – ta následně postřelila Štúra do stehna. Štúr byl okamžitě převezen domů, kde se o něj postarali celkem tři doktoři (ránu mu ošetřovali koňskou močí, neboť dezinfekce, která mimo jiné jistě obsahovala alkohol štípala a nebyla příjemná). Po třech týdnech se rána na povrchu zacelila, ovšem Štúr zjistil, že poraněnou nohu má kratší než zdravou. Proto požádal svého lékaře, aby mi ji prodloužil. Na tomto názoru trval i přes doporučení tento

¹²⁷ HODŽA, Michal Miloslav: „*Něpi pálenku*“.

¹²⁸ HODŽA, Michal Miloslav: „*Něpi pálenku*“.

¹²⁹ MIKULA, s. 442

zárok neprovádět. Bohužel se při rovnání rána znovu narušila, a ještě ten večer Štúr zemřel.¹³⁰

Ludovít Štúr stál nepřetržitě dvě desetiletí v čele boje za slovenský národ a jeho svobodu. Skrze všechny lákadla a nabídky zůstal věrný slovenskému národu a v podstatě do konce života nepřestával doufat a bojovat.¹³¹

Samozřejmě by se zde dala sáhodlouze popisovat Štúrova činnost v rámci národobuditelských snah a postojů, nicméně tato práce se zabývá především bojem proti alkoholismu, takže se budu věnovat této oblasti Štúrova života. Jak jsem již dříve zmiňoval, hlavní platformou pro rozšíření protialkoholních apelů byly *Slovenskije národňje novini*. Ty vznikly v roce 1845 poté, co je schválila místodržitelská uherská rada v čele s hrabětem Zayem.¹³² Toto bylo tedy významné období pro národní hnutí – v roce 1844 vzniká spolek Tatrín a následně získává Štúr povolení redigovat a vydávat národní noviny (později v roce 1845 získal povolení vydávat také přílohu Orla Tatranského). Úkol národních novin byl posílit národní cítění a zakořenit v lidech touhu po dosažení autonomie na Uherském království. Toho chtěl Štúr docílit tak, že rozšíří povědomí o chybách, které vidí ve slovenské společnosti, a pokusí se předat rady a možnosti, jak se s těmito problémy vypořádat.

„Slabí len vždy narjeka a na drhjeho beduje, mužní si pevňe na svojui postat' zastaňe a na ňej svoju prácu vikonáva a z ňej sa odstrčit' ňedá. Musíme teda poznať najsamprú samích seba, naše slabosti, naše chibi, vini a zlosti, jestli že d'alej sa chceme dostať, jestli že máme chuť k práci a k životu a jestli si do radu inších národou vo vlasti našej zastat mjeňime.“¹³³

Právě v tomto úryvku je jasně vidět, že cílem Štúra je, aby Slováci poznali sami sebe a své slabosti. Právě proto tedy rozvíjí v 7.-11. čísle tohoto ročníku stať o spocích mírnosti a střízlivosti.

Zajímavé je, že tato problematika se řeší právě v prvním čísle národních novin. Zatím je to pouze formou informací z různých stolic a není to hlavním

¹³⁰ PODOLAN, Peter: *Smrt Ludevítova*. Dostupné online na: <https://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/smrt-ludevítova#.URT9fvJa95E/> cit [25-04-2021].

¹³¹ HURBAN, Jozef Miloslav: *Ludovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava 1958. s. 7.

¹³² HURBAN: *Rozpomienky*. s. 418-419.

¹³³ Slovenskije národňje novini. 1/1845. Prešpork 1845. s. 1.

tématem novin, nicméně můžeme se dočíst o zakládání spolků střízlivosti například v Oravské stolici. „*Zluo keďna najvišší stupeň vind'e najistejšije padne, a keď padne zrúti sa na tých, ktorí ho zastávali. ...čo každý chváliť musí – a to je: že sa v Orave naproti tej bjeđe valne a mocne zakladajú „Spolki Strezlivosti““.*¹³⁴ Obecná bída vládla po více stolicích Horního Uherska – šlo o hlad, nedostatek peněz a surovin. Právě spolky střízlivosti měly zastavit hýření surovinami a jejich „obětování“ na úkor kvašení a pálení. Druhá informace, která se nachází v prvním čísle Štúrových novin je z Trenčínské stolice, konkrétně od tamního faráře, Štefana Závodníka. Ten píše, že v jeho farnosti už spolky střízlivosti získali 600 lidí, kteří jsou plnohodnotnými členy, tedy souhlasili s pravidly a dodržují zásady spolků. Dalších 600, kteří jsou přesvědčeni, že vstoupí do spolku a pouze několik málo odpadlíků, kteří neví, kam se mají připojit a bloudí ve své mysli.¹³⁵

Ludovít Štúr redigoval Národní noviny do roku 1848, kdy byla jejich činnost přerušena nastupujícím revolučním rokem a veškeré národobuditelské snahy byly zakázány uherským sněmem.

„...*Novini tjeto s čísлом 292 9. června vid'ením, hlavne pre nemožnosť složeňja na určenú lehotu novšími zákonmi zvätsenej istini (kaucie) vychádzat' prestat' museli.*“¹³⁶

Tuto zprávu obsahuje poslední číslo národních novin. Autorem tohoto oznamu je bratr Ludovíta Štúra – Janko Štúr.

Kromě rozsáhlého, přes pět čísel táhnoucího se, příspěvku na téma „Spolky miernosti a striezlivosti“ přispěl Ludovít Štúr do národních novin ještě jednou statí, která nese název *Kde leží naša bieda*. Toto Štúrovo dílo opět zabralo více čísel národních novin, konkrétně vycházelo v číslech 201-208 v roce 1847. Ludovít Štúr popisuje příčiny bídy v oblasti dnešního Slovenska. Za hlavní příčinu považuje poddanost Uherskému království a pocit nesvéprávného národa, kterým Slováci skutečně byli. Právě nadvládu Uherska Štúr označuje za hlavní příčinu nízkého národního uvědomění, nízké vzdělanosti, alkoholismu a dalších béd.¹³⁷

¹³⁴ Slovenskje národňje novini. 1/1845. s. 1-2.

¹³⁵ Slovenskje národňje novini. 1/1845. s. 3

¹³⁶ Slovenskje národňje novini. 292/1848. Prešpork 1848.

¹³⁷ Slovenskje národňje novini. 201-208/1847. Prešpork 1847.

„Vec je istá, že hrješnich telesnich prjestupkov nĭkd'e ňjeto vjac, jako u narodov služobních, vážnosť pred sebou stratiťvších, keď len k tomu príležitosť majú. Kde že se vjac pijanstvo rozšířilo, jako u utlačeníh Irčanov a u služobních Slovanov?... Dobře tejto našej upadnutosti veďeli užiti naši páni, nastavjúc všade po svojich statkach hromadi páleňic, až celje osadi za tímto smradom zapáchali, a nasádzujúc všade po krčmách úskočních Židov, virafirovaních zvodcov k pijanstvu.“¹³⁸

Problematiku židů jsem již v této práci rozebíral. Teď se zkusím zaměřit, na základě tohoto úryvku a obecně celého díla na „syndrom menšiny“. V rámci trvání Uherského království a následně potom Rakousko-Uherské monarchie se slovenský národ nestal nijak významným. Slováci ale měli potenciál právě po revolučních letech, ale devastace po revolučních bojích a předrevoluční sociální problémy (například i alkoholismus) je brzdily. Pro rolníky a zemědělce muselo být toto období velmi náročné, neboť z úrody neměli mnoho – buďto jim byla úroda zabavena, nebo ji použili na pálení alkoholu, případně k vlastní potřebě. Peníze také dlouho nebyly – právě kvůli nedostatku úrody, která se měla prodávat. Když toho málo prodali na trhu, vydělali málo peněz a následně upadali do dluhů. Navíc nebojovali v první linii za autonomii slovenského národa, takže informace dostávali pouze z tisku, či právě v krčmách a na trzích. Dle mého názoru a na základě uvedených zdrojů je možné tvrdit, že alkoholismus byl povzbuzen právě neúspěchy na poli národního boje. Do výprav proti uherské revoluci se podařilo Štúrovi sehnat pouze 1200 dobrovolníků a očekávání nebyla naplněna.¹³⁹

Pár zemědělců se sešlo v krčmě, kde probírali současnou situaci, navzájem si sdělili poznatky, které načerpali v okolních vesnicích, když zde prodávali na trhu. Poté, co zjistili, že není jasné, kdy, a zda úspěšně, tento boj skončí, rozhodli se přiklonit k nejjednoduššímu řešení celé situace – a tedy pálenice. Ta byla cenově dostupná a efektní – v opilosti problémy vymizely a zemědělci měli alespoň na chvíli čistou hlavu. Potom ale zjistili, že si pálenku můžou vyrobit i doma, z vlastních surovin – a na to se dále navazují další problémy spojené s nedostatkem surovin, peněz a podobně.

¹³⁸ Slovenske narodnje novini. 202/1847. Prešpork 1847.

¹³⁹KOVAČIČ, Ján: *Vojenské aspekty letnej dobrovoľníckej výpravy*. Dostupné online na: https://www.valka.cz/clanek_12818.html cit. [25-04-2021].

Nejen spolky mírnosti bojovali štúrovci proti alkoholismu, ale také požadovali, aby zemanstvo platilo větší daň na pálenku. Zemané z tohoto prodeje těžili spoustu peněz, které ovšem lidu nijak neprospívaly a byly spíše proti jejich zdraví. Dokonce srovnávají problematiku pití pálenky s Tureckou válkou, do které odešly statisíce vojáků, a s morem, se kterým se bojovalo. Jenomže v boji proti alkoholismu nikdo nezasáhl a páni z prodeje bohatli. V článku můžeme vidět srovnání s některými většími svobodnými zeměmi: „v Rusku sa páleňú pálenki veľkje prekážki položili; vo Švédsku král a zemaňja na svojich statkach páleňice zrušili, len u nás sa dosjal z tohoto ohladu nič a nič ňeurobilo.“¹⁴⁰ Tento požadavek tedy poslali krajinskému sněmu i s návrhem, jak vybírat daň z pálenky.

„... bo tje nádobi, v ktorich zbožja, zemjaki, lebo čo inšje sa na pálenku márnji, dokonale sa odmerajú, a pri každej pálenke sa od nich určená daň odberá...“¹⁴¹

6. Stručný vývoj protialkoholních snah a spolků po roce 1848–1849

Po revolučnímu roce většina spolků zanikla a jen velmi těžko obnovovala svou činnost. V Rakousku a v Uhersku byl v roce 1852 zaveden zákon, který ustanovoval, že spolky musí získat povolení k činnosti od státu.¹⁴² Dokonce bylo nutné předložit stanovy a vystavovat výroční zprávy (do roku 1856.)¹⁴³

Díky datům z úředních statistik můžeme pozorovat úbytek spolků v Uhersku – do roku 1830 existovalo v Uhersku 52 spolků, do roku 1835 jich existovalo už 90. V roce 1845 už existovalo 208 spolků. Následně ale nové spolky přestaly vznikat tak rychle. V Období Bachova absolutismu přibýlo pouze

¹⁴⁰ Slovenskje národňje novini. 179/1847. Prešpork 1847.

¹⁴¹ Slovenskje národňje novini. 179/1847.

¹⁴² SKOVAJSA, Marek: *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha 2010. s. 52.

¹⁴³ DUDEKOVÁ, Gabriela.

50 nových povolených spolků. V roce 1856 bylo na území dnešního Slovenska okolo 150 spolků, v roce 1862 klesl počet pod 100.¹⁴⁴

V 60. letech se situace trochu uvolnila a Slováci zaznamenali úspěšnou snahu o založení Matice Slovenské a v srpnu roku 1863 se konalo první valné shromáždění.¹⁴⁵ Nutno dodat, že Slováci nepolevili ve svých snahách na dlouho, neboť první žádost o založení této instituce zaslali už v roce 1851. Nicméně co se týče spolků mírnosti a protialkoholních hnutí, ty nebyly už nikdy obnoveny do předrevolučního stavu. Po uvolnění situace mohly vycházet protialkoholní publikace, ale vzhledem k tomu, že byla dávno ukončená činnost národních novin a žádné další takové medium, které by sdružovalo tyto články, neexistovalo, nezaznamenaly tyto publikace valný úspěch.¹⁴⁶ Noviny samozřejmě vznikaly dále, ale Uhersko blokovalo jakékoliv snahy o zakládání podobných spolků.

Do roku 1874 vznikaly sem tam nezávislé a soukromé spolky mírnosti, ale ty byly následně zakázány jako střediska panslavismu. Vzhledem k Rakousko-Uherskému vyrovnání v roce 1867 neměly takovéto spolky, které prosazovaly národní autonomii, šanci na úspěch.¹⁴⁷

Boj proti alkoholismu pochopitelně neskončil, ale nedostával už takový prostor, jako v předrevolučních letech. Částečně nejspíš proto, že nebylo kde publikovat pro širší čtenářstvo, a částečně možná také proto, že již postupně ochably snahy osamostatnit slovenský národ, který rokem 1867 ztratil v podstatě naději na jakékoliv vyrovnání, či formu autonomie.

¹⁴⁴ DUDEKOVÁ, Gabriela.

¹⁴⁵ DUDEKOVÁ, Gabriela.

¹⁴⁶ JANÍČEK, Jiří: *Československý abstinentsní svaz v kontextu českého a slovenského abstinentsního hnutí 1. poloviny 20. století*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita, filozofická fakulta – historický ústav, Brno 2014. s. 19.

¹⁴⁷ DUDEKOVÁ, Gabriela.

Závěr

Slovákům se bohužel nepodařilo vytvořit si vlastní stát a mnoho autonomie též nezískali, nicméně boj proti alkoholismu v této oblasti nebyl zbytečný. Vzhledem k množství spolků, které vznikly na popud generace štúrovců a jejich snah můžeme říct, že předrevoluční vzestup těchto „institucí“ byl obrovský. Nebýt revolučního roku 1848–1849 byly by výsledky jistě ještě pozoruhodnější.

Historie boje proti alkoholismu se datuje daleko do dějin, kdy se většinou kněží vydávali na venkov, poznávali problémy obyvatelstva a jejich denní rutinu. Z jejich pozorování potom vznikaly spisy, kde pozorující popisují zanedbalost vzdělanosti a přemíru alkoholu. Postupem času se z pití alkoholu stával větší a větší problém a s nastupující generací štúrovců se tento problém také začal řešit. Respektive řešit se začal již trochu dříve vznikem Spolků mírnosti a nedělních škol. První nedělní školu na území Horního Uherska založil Michal Rešetka v roce 1843 v Hornej Súči. Tato instituce sloužila ke zvýšení vzdělanosti mezi rolnictvem a lidmi žijícími na vesnicích. Zásadním problémem pro nízkou inteligenci zemědělců a vesničanů nebyla lenost nebo nezám, ale alkohol, který v mnoha případech odtahoval pozornost od vzdělávání. Proto se generace štúrovců a jejich přívrženci rozhodli to změnit. Peter Árvay jako první založil spolek střízlivosti v roce 1840. Velkým popularizátorem spolků mírnosti a střízlivosti byl Štefan Závodník, který se stal následně předsedou centrálního spolku.

Důležitým bodem pro boj proti alkoholismu je vznik *Slovenských národních novin*, které založil, redigoval a přispíval do nich Ľudovít Štúr. Tyto noviny vycházeli v letech 1845–1848, poté byly zakázány Uherskou vládou pro nacionalistické propagandy. Štúr a jeho kolegové prostřednictvím článků v těchto novinách apelovali na lidi, aby přestali pít pálenku a vstoupili do spolků mírnosti a začali se také vzdělávat v nedělních školách. Jejich cílem bylo probudit v lidech na vesnici národní cítění a zaktivizovat je pro boj za slovenský národ. Také díky článkům ve Slovenských národních novinách v Horním Uhersku vzniklo do roku 1848 kolem 500 spolků mírnosti s desítkami členy. Bohužel spolková činnost zanikla s revolučním rokem 1848–1849 a tyto spolky se v porevoluční době již nikdy neobnovily. Byly jakési pokusy o založení tajných spolků mírnosti, ale tyto byly krátce po založení zakázány. Štúrovci se ale každopádně svými příspěvky a knihami výrazně zasloužili o protialkoholní osvětu a rozvoj abstinenciho hnutí,

a uvědomění si jeho důležitosti, na území dnešního Slovenska. Za úspěšná knižní díla považují *Šenk pálenčení* Jána Andráščíka a *René mládenca príhody a skúsenosti* od Jozefa Ignáce Bajzy.

Z finančního a hospodářského hlediska byl alkoholismus v Horním Uhersku velkým problémem, který nekončil pouze u zdraví a život ohrožujících neduhů. Z pálení alkoholu se vyvinuly další problémy a nedostatky, které pak sužovaly tuto oblast a bránily jejímu vývoji – například hladomor ve východní části, nebo finanční problémy. Spousta surovin a úrody byla využita na kvašení a pálení, takže lidé často neměli co jíst nebo co prodávat. Ekonomika stagnovala a ze zahraničních obchodů též nebylo moc peněz, vzhledem k nedostatku surovin. Současné Slovensko bylo tedy dlouhou dobu zamrzlé v jednom bodě, odkud se mohlo pohnout pouze vymýcením přemírného pití pálenky.

Z výzkumu vyplývá, že pokud by Horní Uhersko nebojovalo s problémem tak výrazného charakteru, který ovlivňoval několik sfér od ekonomiky, přes hospodářství, až po psychické problémy lidí, mělo by snazší cestu k cíli. Alkoholismus velmi ovlivnil život lidí na vesnicích a velmi zbrzdil vývoj této menšinové skupiny v rámci Uherského království. Autoři, kteří směřovali svá díla proti alkoholismu (např. Bajza, Andráščík, Hurban) a následně se podíleli na psaní do národních novin, případně založili nějaké své noviny (*Hronka* Karla Kuzmányho) velmi pomohli rozšířit povědomí o tomto problému a tím pádem se pokusili omezit alkoholismus. Několik z nich se svá díla snažilo koncipovat tak, aby byla přístupná právě i nejnižším vrstvám a aby je také zaujala – například veselohry, či básně nebo krátké příběhy – například *Šenk pálenčení* Jána Andráščíka.

Generace štúrovců, v čele s Ludovítem Štúrem se nepochybně výrazně zasadila o podobu spisovného slovenského jazyka. Bojem proti alkoholismu a nedělními školami chtěli povědomí o národě rozšířit a posílit tak Slováky v jejich národním cítění, nicméně přišli s touto koncepcí příliš pozdě, a tak nedokázali obsáhnout dost velké území na to, aby se jim podařilo uspět.

Bohužel k úplnému vymýcení alkoholismu nedošlo, neboť byly tyto snahy přerušeny revolucí a nikdy na ně nebylo navázáno v takové míře jako před tím. Uhersko a později Rakousko-Uhersko si velmi střežilo svou suverenitu a jakékoliv

pokusy o vznik, byť jen spolku s takovouto pronárodní tematikou, rušilo hned v zárodku.

Resumé

During the 19th century, efforts were made in Upper Hungary to destroy alcoholism and strengthen the national sentiment. The main representatives of the national movement tried to win people for their aim mainly through the national newspapers, which they published at regular intervals during the years 1845–1848. Alcoholism was seen as an obstacle preventing peasants to get suitable education and improve their economic situation and therefore as one of the reasons why the life in the village was harder for them. It also had an adverse effect on the economy of the area. Ľudovít Štúr and his generation tried to eliminate the alcohol consumption by starting to write about this problem and founding associations of moderation and sobriety.

At the end of 1848, there were around 500 sobriety associations in the territory of present-day Slovakia focused on the fight against the alcoholism. Several thousand people decided to follow the principles of sobriety associations and joined them. Unfortunately, this successful start was interrupted by the revolution of 1848 and with it the abolition of all such associations. In the 1850's, not many associations were renewed. As the Kingdom of Hungary gained its sovereignty after 1867 and all newly formed associations had to be approved by the government, sobriety associations in Upper Hungary were seen as a nest of panslavism and they were eventually abolished in 1874.

Anotace

Příjmení a jméno, univerzita, fakulta, katedra: Skalník Petr, Filozofická fakulta univerzity Palackého v Olomouci, katedra historie

Název diplomové práce: Je abstinence cestou k vytvoření samostatného státu? Případ Slováků v době Uherské nadvlády

Jméno vedoucího práce: Mgr. Jana Turanská

Počet znaků: 123 175

Klíčová slova: alkoholismus v Uhersku, štúrovci, boj proti alkoholismu, Slovenskje národňje novini, spolky miernosti, nedělní školy, alkoholismus na Slovensku

Shrnutí:

Mým cílem v této práci bylo zjistit, zda alkoholismus v Horním Uhersku nějakým způsobem ovlivnil předrevoluční snahy o autonomii slovenského národa. Snažil jsem se hlavně z dobové literatury a tisku vyčíst, jakým způsobem proti tomuto problému bojovali a zda se jim to dařilo či nikoliv. Závěrem jsem zjistil, že skutečně alkoholismus byl jevem, který ovlivnil vývoj v této oblasti a zpomalil národotvorný proces. Bohužel revoluční rok 1848 přetrhnul snahy generace štúrovců o vymýcení alkoholismu a pití pálenky.

Zdroje

Tištěné prameny:

1. BAJZA, Josef Ignác: *Mládence Reného příhody a zkušenosti*. 1784.
2. BAJZA, Josef Ignác: *Veselé účinky a rčení*. 1795.
3. BOK, Ján: *Päť kníh uhorských básni*. 1599.
4. GAVLOVIČ, Hugolín: *Naučenia o dobrých mravoch*. Bratislava 1987.
5. GAVLOVIČ, Hugolín: *Valaská škola mravúv stodola*. Dostupné online na: <https://www.databazeknih.cz/knihy/valaska-skola-mravuv-stodola-135396> cit. [20-04-2021].
6. HANULÍK, Pavel: *Trnava. Život nejdelší valašskéj dědiny*. Praha 2019.
7. HODŽA, Michal Miloslav: „*Něpi pálenku“ to je „nězabi“*. Bánská Bystrica 1845. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1658/Hodza_Nepi-palunku/1#ftn.d56e133 [25-04-2021].
8. HUČKO, Ján: *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. 2. dopl. vyd. Martin 1988.
9. HURBAN, Jozef Miloslav: *Cesta Slováka k slovanským bratom na Morave a v Čechách 1839*. 1841. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1281/Hurban_Cesta-Slovaka-k-slovanskym-bratom-na-Morave-a-v-Cechach/4 [25-04-2021].
10. HURBAN, Jozef Miloslav: *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava 1958.
11. HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovo o spolkách miernosti a Školách Nedělních*. Bánská Bystrica 1864. Dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1866/Hurban_Slovo-o-Spolkach-Mjernosti-a-Skolach-Nedelnich/3 [25-04-2021].
12. SEDLÁK, Imrich, redigoval Maroš Volovar: *Ján Andráščík*. Košice 1965. Dostupné online na http://ilonas.net/valal/pdf/Andrascik1844_Senk_palenceni.pdf cit. [25-04-2021].
13. ŠTÚR, Ľudovít, AMBRUŠ, Jozef, ed.: *Politické state a prejavy*. Bratislava 1954.
14. ŠTÚR, Ľudovít, FRÝDECKÝ, František, ed.: *Dopisy Ľudevíta Štúra Jaroslavu Pospíšilovi (1837-1842)*. Pacov 1919.

Noviny:

1. Slovenskje národňje novini. 1/1845. Prešpork 1845.
2. Slovenskje národňje novini. 5/1845. Prešpork 1845.
3. Slovenskje národňje novini. 7/1845. Prešpork 1845.
4. Slovenskje národňje novini. 8/1845. Prešpork 1845.
5. Slovenskje národňje novini. 9/1845. Prešpork 1845.
6. Slovenskje národňje novini. 10/1845. Prešpork 1845.
7. Slovenskje národňje novini. 11/1845. Prešpork 1845.
8. Slovenskje národňje novini. 179/1847. Prešpork 1847.
9. Slovenskje národňje novini. 201-208/1847. Prešpork 1847.
10. Slovenskje národňje novini. 202/1847. Prešpork 1847.

Literatura:

1. BAJZA, Jozef Ignác, Ľudmila PODJAVORINSKÁ, Terézia VANSOVÁ a Jonáš ZÁBORSKÝ, KUSÝ, Ivan, ed.: *Mládence Reného príhody a zkušenosti: antologie krátkých próz*. Praha 1962.
2. BAKOŠ, Ľudovít: *Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu: (školské pomery na Slovensku v tridsiatych až päťdesiatych rokoch 19. storočia)*. Bratislava 1957.
3. BARIAKOVÁ, Zuzana, KUBEALAKOVÁ, Martina ed.: *Po stopách literárnej vedy. Výber príspevkov zo študentskej literárnovednej konferencie 2009–2012*. Banská Bystrica 2019.
4. BERANOVÁ, Magdalena a Akademie věd České republiky: *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Praha 2005.
5. EDWARDS, Griffith: *Záhadná molekula: mýty a skutečnosti o alkoholu*. Praha 2004.
6. EFMERTO VÁ, Marcela C.: *České země v letech 1848–1918*. Praha 1998.
7. FRÝDECKÝ, František: *Slovensko literární od doby Bernolákovy*. Moravská Ostrava: Adolf Perout 1920.
8. GAVLOVIČ, Hugolín, GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed.: *Naučenia o dobrých mravoch*. Bratislava 1987.
9. HANULÍK, Pavel: *Trnava. Život nejdelší valašskéj dědiny*. Praha 2019.
10. HUČKO, Ján: *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. 2. dopl. vyd. Martin 1988,
11. HURBAN, Jozef Miloslav: *Ľudovít Štúr: Rozpomienky*. Bratislava 1959.
12. KERTZER, David: *The Popes against the Jews – The Vatican's Role in the Rise of Modern Anti-Semitism*. Knopf 2001.
13. KMENT, Zdeněk: *Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, aneb, Hostince v Čechách, šenky na Valašsku a hospody ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí 2011.
14. KONYA, Peter; a kol.: *Dejiny Uhorska (1000–1918)*. Prešov 2013.
15. KOTVAN, Imrich: *Literárne dielo Jozefa Ignáca Bajzu*. SPN 1975.
16. KUSÝ, Ivan: *Mládence Reného príhody a zkušenosti: antologie krátkých próz Jozefa Ignáca Bajzy, Činoráda Věrného, Jonáše Záborského*. Praha 1962.
17. MAZÁK, Pavol: *Dejiny slovenskej literatúry, 2: Novšia slovenská literatúra (1780–1918)*. Bratislava 1988. sv. 2.
18. MIKULA, Valér: *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha 1999.
19. MORAVČÍK, Štefan: *Chvála vína: Víno v slovenskej poézii*. Bratislava 1984.
20. ORMIS, Ján Vladimír: *Bibliografia Ľudovíta Štúra*. Martin 1957.
21. PACNER, Karel: *Osudové okamžiky Československa*. Praha 2012.
22. SEDLÁK, Peter: *Hmutie spolkov striezlivosti*. Košice 1998.
23. SKOVAJSA, Marek: *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha 2010
24. *vědomostí*. sv. 9 s. 966. Praha 1895.
25. VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury, Druhého dílu část první: Století osmnácté*. Praha 1898. sv. Druhého dílu část první.

Časopisecké články

1. BYNUM, WILLIAM F.: *Chronic alcoholism in the first half of the 19th century*. Bulletin of the History of Medicine 42, no. 2 (1968). Dostupné online na: <http://www.jstor.org/stable/44450720>. cit. [19-04-2021]
2. CABADAJOVÁ, Jana: *Pružinský farár Štefan Závodník a jeho knižnica*. In.: Knižnica, 2013, č.10.
3. DUDEKOVÁ, Gabriela: *Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti*. Bratislava 1998. Dostupné online na: <http://www.dejiny.sk/eknihy/gd.htm> cit. [20-04-2021].
4. GERGELYI, Otmar: *Z dejín boja proti alkoholizmu*. In.: Výživa a zdravie, 18 (10).
5. HALAGA, Ondrej R.: *Andráščikov „šenk palenčeny“ z r. 1845*. Dostupné online na: http://ilonas.net/valal/pdf/Halaga1948_Andrascikov_Senk.pdf cit. [20-04-2021].
6. CHISHOLM, Hugh, ed.: "Mathew, Theobald". In.: Encyclopaedia Britannica. 17 (11th ed.) Cambridge 1911.
7. CHRÁSTEK, Michal: *Michal Rešetka*. In.: CYRILL a METHOD, 20/1854. Dostupné online na: https://www.knihydominikani.sk/hlavna_bibl_b5?clanok_id=47267 cit. [20-04-2021].
8. JURČIŠINOVÁ, Naděžda: *Významný predstaviteľ protialkoholického hnutia na východnom Slovensku Ján Andráščik*. In.: Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove, č. 1/2019. Prešov 2019.
9. LESŇÁK, Slavomír: *Etika národa a spolky miernosti u Ľudovíta Štúra*. In: GBÚROVÁ, Marcela, Marta GOŇCOVÁ, Vladimír GONĚC, Slavomír LESŇÁK, Jozef LYSÝ, Radovan RYBÁŘ a Radim ŠTĚRBA. *Intelektuál jako angažovaný pozorovatel*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita 2016.
10. MATUS, László: *Z česko-slovenského samovzdelávacieho krúžku slovenská remeselnícka škola? Korelácie medzi slovenskou národnou politikou identity a štátnym odborným vzdelávaním*. In.: Korridor č. 2/2014. Budapešť 2014.

Diplomové a seminární práce:

1. JANÍČEK, Jiří: *Československý abstinentsní svaz v kontextu českého a slovenského abstinentsního hnutí 1. poloviny 20. století*. Magisterská diplomová práce. Brno 2014. Masarykova univerzita, filozofická fakulta – historický ústav.
2. JANOŠÍKOVÁ, Lenka: *Historický vývoj krajiny v mikroregionu Olomoucko*. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií. Brno 2018.

3. NEUWIRTHOVÁ, Tereza; PLOCHOVÁ, Tereza; HRON, James: *Antropologie náboženství – alkohol v křesťanství*. Seminární práce, Česká zemědělská univerzita v Praze 2019.
4. PEŠTOVÁ, Tereza: *Historie svépomocných systémů Bratrstva a spolky střídmosti na území Čech, Moravy a Slezska*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta. Praha 2020.
5. ŠEJVL, Jaroslav: *Vznik a vývoj prvních zařízení s léčebnými programy pro pacienty závislé na alkoholu v Českých zemích, na Moravě a Slezsku: analýza historického a institucionálního rámce a kontextu vzniku, vývoje a zániku těchto programů do roku 1945*. Praha 2020. Disertační práce, Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, klinika adiktologie.

Internetové Zdroje:

1. *Analýza: Dějiny osídlení Židů v Čechách a na Moravě do roku 1848*. Dostupné online na: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=364 cit. [25-04-2021].
2. BALÁŽOVÁ, Marta: *Bajza Jozef Ignác*. Dostupné online na: http://www.rtvs.org/media/a542/file/item/sk/0001/jozef_ignac_bajza.4NoT.pdf cit. [17-04-2021].
3. BUJNÁK, Pavel: *Dr. Karol Kuzmány. Život a dielo*. Liptovský sv. Mikuláš, 1927. kapitola 7. dostupné online na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/992/Bujnak_Dr-Karol-Kuzmany-Zivot-a-dielo/8 cit. [20-04-2021].
4. Česko v datech: *Spotřeba alkoholu – vývoz piva zaznamenal v létě rekordní hodnoty. Na spotřebu i dovoz lihovin má pandemie tvrdší dopad*. Dostupné online na: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/157-spotreba-alkoholu/> cit. [19-04-2021].
5. Efeským 5:18, dostupné online na: <https://www.bible.com> cit. [17-04-2021].
6. FORDINÁLOVÁ, Eva: *Spolok Tatrín a Zahorie*. Dostupné online na: <https://www.zahorskemuzeum.sk/spolok-tatrin-a-zahorie/> cit. [25-04-2021].
7. Galatským 5:19-21, dostupné online na: <https://www.bible.com> cit. [17-04-2021].
8. Izaiáš 5:11, dostupné online na: <https://www.bible.com> cit. [17-04-2021].
9. Korán 2:219, dostupné online na: <https://quran.com> cit. [19-04-2021].
10. KOVAČIČ, Ján: *Vojenské aspekty letnej dobrovoľníckej výpravy*. Dostupné online na: https://www.valka.cz/clanek_12818.html cit. [25-04-2021].
11. LENGYELOVÁ, Tünde: *Spoločenské postavenie žien v histórii Slovenska*. In.: Slovensko na ceste k rodovej rovnosti. Bratislava, 2006. s. 29-34.

- Dostupné online na: http://www.sociologia.sav.sk/old/dokument/equal_rovnost_sk.pdf cit. [30-04-2021].
12. Matouš 16:6; 23:23-33. Dostupné online na: <https://www.bible.com/> cit. [30-04-2021].
 13. NERUŠIL, Josef: *Srdce je místo pro Boha, ne pro jídlo.* In: <https://www.katyd.cz/clanky/srdce-je-misto-pro-boha-ne-pro-jidlo.html> cit. [17-04-2021].
 14. Pew Research Center: *Religious Composition by Country.* In: <https://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projection-table/2020/percent/all/> cit. [17-04-2021]
 15. PODOLAN, Peter: *Smrt' Ludevítova.* Dostupné online na: <https://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/smrt-ludevítova#.URT9fvJa95E/> cit [25-04-2021].
 16. PODOLAN, Peter: *Smrt' Ludevítova.* Dostupné online: <https://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/smrt-ludevítova#.URT9fvJa95E/> [cit. 25-04-2021]
 17. Přísloví 23:20, dostupné online na: <https://www.kingjamesbibleonline.org> cit. [17-04-2021].
 18. RÉBLOVÁ, Martina: *Historie vína: Jak chutnalo a jak se vyrábělo víno v dávných dobách.* Mojelahve.cz. Dostupné online na: <https://mojelahve.cz/clanek/historie-vina-jak-chutnalo-a-jak-se-vyrabelo-vino-v-davnych-dobach-336> cit. [08-04-2021].
 19. *Slovenské víno pila aj cisárovna Sisi.* Digitálna knižnica a digitálny archív, SNK. In: <http://dikda.eu/slovenske-vino-pila-aj-cisarovna-sisi/> cit. [19-04-2021]
 20. Slovenskje národňje novini. Dostupné online na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Slovenskje_n%C3%A1rod%C5%88je_novini cit. [20-04-2021].
 21. *Štefan Závodník.* Dominikánsky knižný inštitút. Dostupné online na: https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhlatat_3?kpcmeno=zavodnikstefan cit. [19-04-2021].
 22. *Štúrovci.* Wikipedie. Dostupné online na: <https://sk.wikipedia.org/wiki/%C5%A1t%C3%BArovci?oldid=1227872> cit. [25-04-2021].
 23. THOMPSON, Helen: *Meet the Doctor Who Convinced America to Sober Up.* Dostupné online na: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/how-colonial-doctor-changed-medical-views-alcohol-180955813/> cit. [19-04-2021]
 24. Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach: Ján Bocatius. Dostupné online na: <https://vkjb.sk/jan-bocatus/> cit [25-03-2021].
 25. Verejná knižnica Michala Rešetku v Trenčíně. Dostupné online na: http://www.vkmr.sk/o-kniznici/michal-resetka.html?page_id=193 cit. [20-04-2021]

26. VITKOVÁ, Zuzana: *Ako alkohol zabíja mozgové bunky? Pri opici sa opuchnutý mozog odiera o lebku, vraví súdny lekár.* Denník N. Dostupné online: <https://dennikn.sk/2286572/ako-alkohol-zabija-mozgove-bunky-pri-opici-sa-opuchnuty-mozog-odiera-o-lebku-vravi-sudny-lekar/> cit. [19-04-2021].